

РАДИВОЈЕ МЛАДЕНОВИЋ
(Београд–Крагујевац)

ДЕКЛИНАЦИЈА ЗАМЕНИЦА Ж. Р. ЈД. У ГОВОРИМА ЈУГОЗАПАДНОГ ДЕЛА КОСОВА И МЕТОХИЈЕ*

Овим прилогом разматрају се облици једнине женског рода заменичко-придевске деклинације у говорима југозападног дела Косова и Метохије. Посебна пажња посвећује се морфолошкој подударности / неподударности именица ж. р. јд. и конгруентних заменичких и придевских речи (дади ста́ре же́не : дади ста́рејзи же́не / дади ста́ри же́ни : дади ста́ројзи же́ни : дади ста́ројзи же́не; од ста́ре жене : од ста́рејзи же́не : од ста́рејзе же́не / от ста́ру же́ну).

У разматрању морфолошких односа у заменичко-придевској деклинацији посебна пажња посвећује се новом синкретизму Гјд./Дјд./Лјд. ж. р. са ширењем дативског облика с партикулом у Гјд. и Лјд., за тим новом синкретизму Дјд. и Ајд./ОПјд. са продором дативске форме у акузативну.

Кључне речи: југозападни део Косова и Метохије, заменичко-придевска деклинација, једнина женскога рода, морфолошки односи, флексија и анализација, нови падежни синкретизам.

0. Овим прилогом разматрају се облици једнине женског рода заменичко-придевске деклинације у говорима југозападног дела Косова и Метохије. Посебна пажња посвећује се морфолошкој подударности / неподударности именица ж. р. јд. и конгруентних заменичких и придевских речи (дади ста́ре же́не : дади ста́рејзи же́не / дади ста́ри же́ни : дади ста́ројзи же́ни : дади ста́ројзи же́не; од ста́ре жене : од ста́рејзи же́не : од ста́рејзе же́не / от ста́ру же́ну).

У разматрању морфолошких односа у заменичко-придевској деклинацији посебна пажња посвећује се новом синкретизму Гјд./Дјд.

* Рад *Деклинација заменица ж. р. јд. у говорима југозападног дела Косова и Метохије* урађен је у оквиру научног пројекта „Дијалектолошка истраживања српског језичког простора“ (број пројекта 148001), који финансира Министарство за науку и технолошки развој Владе Републике Србије.

/Лјд. ж. р. са ширењем дативског облика с партикулом у Гјд. и Лјд., затим новом синкретизму Дјд. и Ајд./ОПјд. са продором дативске форме у акузативну.

Разматрањем су обухваћене заменице, осим заменица 1. и 2. л. јд. – које су због специфичне парадигме остале изван овога прилога.¹

Због морфолошке специфичности у посебном одељку размотрени су облици заменице 3л. јд. ж. р.

1. Тежиште интересовања је на зависним падежима заменичко-придевске деklinације који су остали изван анализације, макар у једном делу своје употребе. Тако се разматрају генитив, датив, акузатив/општи падеж и локатив. Инструментал јединице именица а-деklинационог обрасца у свим говорима југозападног дела Косова и Метохије претрпео је потпуну анализацију. Судаћи по облицима Ијд. очуваном у примерима прилошког значења, у говорима проучаване зоне није дошло до уопштавања *-ем* у овом падежу, како се иначе среће у косовско-ресавским говорима. Тако је: *Војником кэд бѣја, девѡјком сэм пл'ѣла, снашом кэт сэм бѣла* (Младеновић 2004: 226). Пошто уз ове облике инструменталног порекла нису забележене придевске јединице, не може се знати претходни инструментални облик заменица и придева.

2. Дијалекатски ареал обухваћен овим истраживањем дијалекатски је разнородан, а чине га говори на југозападној периферији српскога језика. На југозападу Косова и Метохије завршавају се, заправо, два велика словенска балканска комплекса – српски и македонски, са прелазним говорима и преплитањем и преливањем изоглоса једног или другог комплекса. Као значајна дијалекатска особеност за разматрање дијалекатских прилика у говорима југозападног дела Косова и Метохије – како у говорима српског тако и говорима македонског комплекса – јавља се степен очуваности флексије односно продор анализма у поједине падежне облике. Од одређеног интереса за опис дијалекатских прилика у говорима који су предмет овога прилога представља чињеница да се неке маркантне структурне особине – овде мислимо на опстанак флексивног датива намене и посесије и неприсуство аналитичке дативске конструкције – јављају на већем ареалу српских говора југозападног дела Косова и Метохије и говора северозападног и западног дела Македоније.

¹ О облицима личних заменица у говорима југозападног дела Косова и Метохије в. у Младеновић 2008а.

Поред српско-македонских језичких контаката, у различитом обиму уочљивих у практично свим говорима који су предмет овог истраживања, на овом простору оствариван је и вишевековни словенско-несловенски контакт. Сама област нашла се у оквиру динамичних етнојезичких промена које захватају северношарпланински масив, али и околне територије – јужну Метохију, јужно Косово, Полог. Овакав контакт оставио је у словенским говорима различите резултате.

У оквиру територије која се проучава формирана су два дијалекатска комплекса са више говора. Један захвата говоре призренско-јужноморавског типа, други северношарпланинске говоре у Гори (ГГ) и Средској (СрГ), којима се прикључује и говор Прекокамаца (ПрекГ), који захвата три словенска муслиманска насеља у Подгори на ободу јужне Метохије.² Поменути три говора претрпела су интензивнији контакт са западномакедонским говорима у различитом обиму и са различитим резултатима (Младеновић 2004: 220; Младеновић 2005: 70–79).

Географска позиција дела говора призренско-јужноморавског типа, који су у непосредном суседству са севернометохијским косовско-ресавским говорима, утицала је на релативно добро чување флексије именских речи ж. р. у једнини. Ови говори захватају јужну Метохију: ђаковачки говор (ЂГ), подримски говор (ПодрГ), призренски градски говор (ПрГ), подгорски говор (ПодгГ). У јужном Косову формиран је говор призренско-јужноморавског типа (ЈКГ), у коме су резултати морфолошких процеса релативно блиски онима у јужној Метохији. У источном делу Шар-планине, у Сиринићу, створен је говор призренско-јужноморавског типа (СиГ), који – због свог лингвогеографског положаја – представља интересантну територију с обзиром на то да је остао релативно стабилан на изразитији продор из западномакедонског правца. Овај говор показује интересантне подударности са говором Скопске Црне горе.

Језичка ситуација описана је према стању до јуна 1999. године, када је већина Срба прогнана из јужне Метохије и јужног Косова. На Шар-планини опстало је десетак хиљада Срба у Сиринићу. У Средској је број Срба сведен на неколико десетина, док је муслиманско словенско становништво истог српског говора делом остало у овој жупи и после 1999. године. Из Горе је већи део Горана исељен.

² О овој специфичној етнојезичкој групи види у: Младеновић 2005: 70–79.

Прекокамско становништво једним делом и даље живи у својим селима прихватајући бошњачки етнички модалитет као механизам одбране од албанизације – инсистирајући на словенској суштини у муслиманском садржају.

ОБЛИЦИ

3. Заменичко-придевска деклинације женскога рода у говорима југозападног дела Косова и Метохије размотра се у три поглавља.

У овом поглављу описују се облици свих заменица, осим облика показних заменица и облика личне заменице *она*.

Показне заменице и лична заменица 3л. јд. ж. р. посматрају се издвојено због морфолошких специфичности.

Датив једнине

Беспредлошки датив у значењима намене и давања, користи, штете, припадности очуван је у свим говорима области (Младеновић 2004: 226–227; Реметић 1996: 541, 460–461; Младеновић 2001: 279–280, 297–298; 302–303; Павловић 1939: 161; Стевановић 1950: 106).

Нема напоредне употребе беспредлошког посесивног генитива и посесивног датива ни у једном говору проучаване зоне, већ је посесивни датив, који се јавља у синтагми, једини падежни облик за казивање припадности. Податак М. Стевановића (Стевановић 1950: 140) о напоредној употреби посесивног генитива и посесивног датива у говору Ђаковице нема потврда у мом материјалу, а стање у изражавању посесије у говору овога града не разликује се од онога и осталим говорима југозападног дела Косова и Метохије.

Од два наслеђена наставка именичких а- и ја-основа у говорима на југозападу Косова и Метохије уопштен је по један: највећи део говора зна за уопштен наставак *-е* (ЂГ, ПодрГ, ПрГ, ПодгГ, СиГ, ЈКГ, СрГ), а само се у ГГ и ПрекГ јавља наставак *-и* (Младеновић 2001: 298; Младеновић 2005: 75). Овакво уопштавање наставака у Дјд. именица а-деклинационог обрасца, подстакнуто дијалекатским приликама у српско-македонском пограничју, у непосредној је вези са судбином наставака у Дјд. заменичко-придевске деклинације.

4. У облицима Дјд. заменица говори проучаване зоне показују сличности (пре свега због високе стабилизације партикуле *-зи* као

обележја Дјд. заменичко-придевске парадигме), али и одређене разлике. Док је у говорима призренско-јужноморавског типа уопштавање форманта *-ejzi / -ej* у Дјд. довршено, у говорима северношарпланинског типа уочавају се различити процеси, са доминацијом наставка тврде промене *-ojzi / -oj*, али и јављањем наставка *-ejzi* у промени неких скупина заменица у СрГ. Груписање говора према типолошкој припадности (призренско-јужноморавски : северношарпланински) огледа се и у именичком наставку у Дјд. заменичко-придевске промене: у призренско-јужноморавским говорима јавља се наставак *-e* (да дадеш наше снаве), у северношарпланинским говорима (ГГ, ПрекГ) остварен је продор именичког наставка *-и* (дади наши снави). СрГ је остао изван продора именичког наставка у Дјд. заменичко-придевске парадигме, вероватно због уопштања наставка *-e* у Дјд. именица а-деклинационог обрасца и доминације уопштавања наставка *-ojzi / -oj* у Дјд. ж. р. заменичко-придевске деклинације.

Стабилисање дативског *-ejzi* довршено је у свим говорима призренско-јужноморавског типа, осим у ЖКГ – у коме стабилизација није доведена до краја, па се поред основног форманта *-ejzi* јављају и ређи примери са *-ojzi*.

Говори призренско-јужноморавског типа

5. У говорима призренско-јужноморавског типа у Дјд. заменичко-придевске деклинације стабилисана је партикула *-зи* као маркантно граматичко обележје овога падежа. Примери са Дјд. с именичким наставком *-e* знатно су ређи, посебно у Подрг, Прг и ЖКГ.

У Подрг и СиГ доминира Дјд. ж. р. типа *ва́шејзи*, а број примера Дјд. типа *ва́ше* нешто је већи у односу на остале говоре југозападног дела Косова и Метохије призренско-јужноморавског типа.

Само је у СиГ и Подрг, као модел најмање снаге, малим бројем примера потврђен и тип *ва́шеј*.

У ЋГ, напоредан са типовима *ва́шејзи* и *ва́ше*, присутан је облик *ва́шејзе*, морфологизован према дативском именичком наставку.

а) Дјд. ж. р. типа *ка́квејзи*

– *Вол'иквејзи* бестрамнице, *шол'иквејзи* неработнице нема́ло рабóта; *кол'иквејзи* ч'ёрке *нашејзи* *ујн'е*, *ва́квејзи* *јет'рве*, и комшинке *ша́квејзи*, *ка́квејзи* младіце („невеста“), *ка́квејзи* правдіне

да се на́даш, *ника́квејзи* же́не, *сво́ејзи* ч'е́рке да одне́се, се́стре *сво́ејзи*, доне́се гу да́р *мо́ејзи* се́стре, *шво́ејзи* зэ́ве, да напра́и ч'е́ф *на́шејзи* свек'рве, *ва́шејзи* куч'ке, да́де па́ре *њеі́овејзи* газда́рице, бла́го си га *њеі́овејзи* же́не, *њо́јнејзи* ма́тере бра́т, напи́шу гу пи́смо *н'о́јнејзи* се́стре, *њи́нејзи* се́стре де́ца, гу упал'и́л'е куч'у *н'и́нејзи* сестри́ч'н'е, *њојзи́нејзи* кати́љке, *ко́јези* ПрГ.

– Ма́ти гу до́шла *мо́ези* куме, и *шво́ези* тре́ба, *н'о́јнејзи* зэ́ве, но́сив^ф *на́шејзи* мла́дице ЂГ.

– *Овол'и́квејзи* (сестри) гу пра́ла, да гу пома́га *вол'и́квејзи* дево́јке, *шол'и́квејзи* ч'о́ре, *кол'и́квејзи* о́пце, *ва́квејзи* куч'ке, па да́вај *ша́квејзи* лэжа́јке, *ка́квејзи* уч'ите́љке, *сво́ези* ма́тере уч'ини́ла, *мо́ези* се́стре де́ца, не́ма ни *шво́ези* ни́шта, *на́шејзи* се́стре, се́стре *на́шејзи* бра́ч'а, *њо́јнези* свек'рве де́вер ни́шта нема́ја по сво́е н'и́ве; *ч'и́ејзи* кра́ве, *ч'и́ејзи* уч'ите́љке, ва́ља *сва́кејзи* ч'е́рке исто да да́м, *сва́кези* му́ке крај і́ма, *сва́кези* по да́р ПодрГ.

– Ч'е́рке *во́љикве́јзи*, *шол'и́кве́јзи* грац'анке; *кол'и́кве́јзи* ч'е́рке, *кол'и́кве́јзи* кра́ве, *ва́квејзи* ч'е́рке, не́мало *ша́квејзи* да се на́ц'е ма́на, *ша́квејзи* наводац'и́ке, *ка́квејзи* кра́ве, *ника́квејзи* же́не не́ сэм ре́кла, да испл'е́те ч'ара́пе *сво́ези* ч'е́рке, *на́шејзи* свек'рве о́тац, се́стре *на́шејзи*, *наше́јзи* ма́тере, *наше́јзи* свек'рве ги се спáло, *сва́кејзи* ма́тере *њо́јне* де́ца су нај до́бре ПодгГ.

– *Воли́кве́јзи* ће́рке не да́ва, *шол'и́кве́јзи* ква́чке ласи́ца ја́јце да у́зе, *коли́кве́јзи* ква́чке, *ова́кве́јзи* грађанке, *ва́кве́јзи* свек'рве, *ша́кве́јзи* Штрпчáнке, *ка́кве́јзи* же́не, не́ се да́ва де́те *свека́кве́јзи* же́не, *ника́кве́јзи* јетр́ве, ма́тере *сво́ејзи*, де́те *мо́ејзи* ће́рке, одне́си *мој́ези* ће́рке, *мо́ејзи* сна́е, се́стре *шво́ејзи* не́ма, ма́тере *шво́ејзи*, *наше́јзи* ма́тере, укра́ле *ваше́јзи* Штрпчáнке, *њеі́ове́јзи* же́не, *њинéјзи* свек'рве, *њојне́јзи* свек'рве, *шејзинéјзи* сна́е де́ца; *чиéјзи* кра́ве се оноди́ло те́ле, *коéјзи* же́не да каже́мо, *сваке́јзи* ги ре́кла, *некоéјзи* же́не де́ца ги до́шле, што ви́кала ни́коа *ни́коéјзи* за ни́коу СиГ.

– *Оволи́квејзи* ко́зе, *шол'и́квејзи* во́јске што се кри́е; *коли́квејзи* о́пце, *коли́квејзи* кра́ве гу је те́ле, *коли́квејзи* ч'е́рке си да́ла да́р, *ова́квејзи* же́не, *ша́квејзи* же́не, *ка́квејзи* же́не, не́мо да ка́жеш *нека́квејзи* же́не, Ца́ва гу ре́кла *сво́ези* јетр́ве, ко́мши́нке *на́шејзи*, *ва́шејзи* сна́е бра́т, Ца́ва гу ре́кла *сво́ејзи* јетр́ве, *мо́ејзи* ма́јке ма́јка, *ко́ези* же́не, *ко́ејзи* ч'е́рке му́ш^ж, мо́гла да испл'е́те *сва́кејзи*,

њеі́овојзи Мили́це, *њи́нојзи* меша́ље, *сва́којзи* ч'е́рке по куч'у, *не́којзи* же́не до́ша гу бра́т, *не́којзи* і́ма, *не́којзи* не́ма; *ни́којзи* же́не бац'а́ва („бади́јава“) ЖКГ.

б) Дјд. ж. р. типа *ка́кве*

– *Моје* сестре гу било страмота, да гу даде дар *своје* куме ПрГ.

– Кажи гу *моје* жене, напраисмо муку *моје* зэве, н'ине сестре својштина, турав *наше* стоке ЂГ.

– Однеси гу и *моје* снаве, *моје* матере девер што гу бија ПодрГ.

– *Своје* сестрич'не нај добар дар дарувала, л'ивада што била *моје* братанице, *моје* свекрве гу крстија пет децу, *које* жене гу се оженија син, *које* краве ги л'ипцало тел'е, *сваке* жене на н'иву воду принеси, *сваке* тетке требало шамија ПодгГ;

– Сестре *своје* да каже, па да однесе *своје* јетрве, сестре *своје* да је учини, давам *моје* ћерке, не *швоје*, *моје* свекрве сестра, дала сам *моје* стрине, сестра *моје* матере Десанке, *швоје* јетрве деца, донос косија *швоје* сестре, *наше* Севчанке ће каже, бачице *ваше* да однесе на бачењу, сестре *своје* да каже, да каже *њејове* жене, *које* јетрве да помогнем, да спраиш *некоје* жене СиГ.

– Свекрва гу рекла *своје* снаје, да гу каже *своје* куме, *моје* јетрве брат ЈКГ.

в) Дјд. ж. р. типа *ка́квејзе*

Кажи гу *швојзе* жене, умреле гу *мојзе* сестре девери, донеси и *швојзе* јетрве, умреле *мојзе* мајке ЂГ.

г) Дјд. ж. р. типа *ка́квеј*

– А гу вика *тејзи*, *моје* сестрич'не, *које* да однесем сено, *које* свач'е брат ПодгГ.

Такве краве не ги ваља теле, па *какве* жене да однесе, *своје* ћерке не је дала да работа СиГ.

д) Дјд. ж. р. типа *мо́јзи*

Тип Дјд. *мојзи* потврђен је у свим говорима на југозападу Косова и Метохије.³ Јавља се од заменица које у Нјд. на крају имају формант /-оја/: *моја*, *швоја*, *своја*, *некоја*, *никоја*, *свакоја*. Из облика Дјд. ових заменица најчешће испада слог испред партикуле *-зи*. Овако формиран облик, међутим, не утиче на крњење значења, пошто је носилац граматичког обележја партикула *-зи*.

Тип *мојзи* највеће је снаге у СрГ, у коме су другачији облици заменица Дјд. на *-оја* необични, најређи су у СиГ.

³ Уп. са оваквим облицима у Богдановић 1987: 187.

Судећи по пуним облицима Дјд. ж. р. заменица на *-оја*, овакви облици у северношарпланинским говорима настали су хаплогенијом: мојојзи > мојзи, у говорима призренско-јужноморавског типа асимилацијом и сажимањем у вокалској групи после испадања међувокалског /j/ (мојејзи > моејзи > моојзи > мојзи). Као подстицај за стварање оваквог морфолошког типа могао је бити и датив личне заменице *она* – *њојзи* (Стевановић 1950: 140).

Кажи гу *мојзи* *јјн'е*, *иџвојзи* којшике *муш^ж*, *де* да *жал'им* *својзи* ч'ерке, *свакојзи* ч'е помогне ПрГ.

– *Мојзи* сестре *деца*, *иџвојзи* по гол'емејзи, *својзи* свек'рве ЂГ.

– *Мојзи* *мáтер* *крафч'е* ги *украље*, *мојзи* *јет'рве* *деца*, *ја* *иџвојзи* *мáтер* *ће* *кажем* *íme*, *иџвојзи* којшике *муж^м* ПодрГ.

– *Својзи* *краве* да *напраи*, *убише* *јет'рве* *мојзи* *брáта* *роц'енога*, *иџвојзи* *жéне* *мáти*, *којзи* да *помогнем*, *којзи* да ги *уч'иним*, да *дадемо* *којзи*, *којзи* *си* *пратила*, ПодгГ.

– *Својзи* *мајке*, *како* *својзи* да не *даде*, *мојзи* *Драгице* *девер*, да гу *кажеш* *иџвојзи* *снаве*, *својзи* *мајке*, *којзи* ч'ерке да *дам*, *којзи* да се *каже* ЈКГ.

– У СиГ овакав морфолошки тип је редак. Само је у Сушићу, сиринићком насељу најближем Призренском Подгору, мањим бројем примера потврђен морфолошки тип *иџвојзи*:

Тéл'е што *било* *мојзи* *краве*, *браћа* *иџвојзи* *сестре* СиГ.

ђ) Дјд. ж. р. типа *мојзе*

Мојзе сестре *девер*, *деца* *иџвојзе* *стрине*, *којзе* да *однесе* ЂГ.

Говори северношарпланинског типа

6. Због укупне дијалекатске композиције СрГ, са микродиференцијацијом између виших насеља ближих ГГ, и нижих насеља уз Призренску Бистрицу, у којима је горанска миграциона струја била слабија па се у заменичко-придевској деклинацији уочавају и црте својствене говорима призренско-јужноморавског типа (Младеновић 2005: 66–69), у Дјд. ж. р. заменица у СрГ јављају се различити облици.

У Дјд. ж. р. у СрГ јављају се два односно три наставка, чија је употреба већим делом одређена географским положајем насеља. Тип *њојзинејзи* среће се факултативно у селима уз Бистрицу, тип

њојзинујзи у свим сретечким селима, датив *њојзиној* јавља се напредо са обликом с партикулом у вишим селима. У вишим селима, дакле, постоји корелација у Дјд. ж. р. између свих заменица уопштавањем форманта *-ојзи*, који се јавља и без партикуле, док такве корелације нема у говору насеља уз Бистрицу.

У свим пунктовима СрГ као посебан морфолошки тип, доминантан у СрГ, а потврђен и у другим говорима југозападног дела Косова и Метохије (в. т. 5 д), од заменица с финалном групом *-оја* јавља се тип *мојзи*. У грађи М. Павловића (Павловић 1939: 174; и остала грађа у монографији) не бележи се овај облик.

У мом материјалу нису потврђени облици типа /његовејзи/ нити /његовеј/, које М. Павловић (Павловић 1939: 176) наводи за СрГ.

7. Уопштавањем наставка тврде промене *-ојзи*, ПрекГ приближава се ГГ и делу СрГ. Типолошка паралела ПрекГ са ГГ огледа се у заједничком уопштавању наставка *-и* у Дјд. именица на *-а* и *-ојзи* у Дјд. ж. р. заменичко-придевске деклинације. За разлику од ГГ, у коме је тип *сѣпарѣ*-мајки релативно чест, у ПрекГ овакав модел Дјд. ж. р. нема много потврда. Разлоге за слабу присутност треба тражити у морфолошкој ситуацији у СрГ, али и ПодгГ, са којим је ПрекГ – пре знатнијег усељавања становништва из Горе – чинио дијалекатску целину (Младеновић 2004: 214, 219–220; Младеновић 2005: 70–79).

Доминација облика типа *мојзи* у ПрекГ наслањање је на овакву ситуацију у СрГ, али и у ПодгГ.

У ГГ потврђена су два типа Дјд. Један са заменичко-придевским наставком тврде промене, који се јавља с партикулом или без ње: *-ојзи* / *-ојсу* / *-ој*, други са именичким наставком *-и*, који је уопштен у ГГ у Дјд. именица а-деклинационог обрасца (Младеновић 2001: 352, 365 итд.). Од заменица које у основи имају формант /-оја/ у ГГ се, такође, јављају облици типа *мојзи*.

8. а) Дјд. ж. р. типа *каквојзи*

– *Волѣквојзи* ћерке, *сѣстре ѿол'ѣквојзи*, *онолѣквојзи* смо се начудиле; *колѣквојзи* кокошке, *колѣквојзи* краве ги даде сѣно, како да верујеш *оваквојзи* учитељице, *сѣстре ѿѣквојзи*, *онаквојзи* офце и јѣганци са добри; *каквојзи* убавојзи жѣне, *свекаквојзи* работнице ће дадеш сољ и лѣба; *никаквојзи* стрѣће не-сѣ-радуј, *нашојзи* сѣстре дѣвери, ништо не-гѣ-рече *нашојзи* Мѣтре, ги врзав *ѣашојзи* кобиле, *њѣѣовојзи* постѣројзи снаве, збѣрел'е *њѣјнојзи* сѣстре, *њѣнојзи* бра-

танице, и-јен-дар њивнојзи сваће, а знаш *чијојзи* жéне са дéца, *њојзинојзи* Мирке дéвер; *њинојзи* мáтере, *њинојзи* ћéрке дéца, *свакојзи* у кúћа да óћутиш, *свакојзи* постáројзи да гóвиш на нóге СрГ.

– Óфци *овол'икавојзи*, *иол'икавојзи*⁴ ч'ёрки; *кол'икавојзи*-змији, óфци *кол'икавојзи*, зáшто *оваквојзи*, *иаквојзи*-жени; *каквојзи* жéни си дáф; *никаквојзи* крáви, *нашојзи* мáтери, *нашојзи* сéстри; *вашојзи* Нáзмији, кóбил'и *вашојзи*, *нејовојзи*-жени, крáви *нејовојзи*; *нојзинојзи* мáтери, дéца са *нојзинојзи* ч'ёрки; дóнеси м'лéко *нинојзи* сéстри, *чијојзи* жéни, не-сé-знае ч'ије се дéца *свеч'ијојзи* жéни, óнеси *ијазинојзи* ч'ёрки ПрекГ.

- *Толикáвојси* крáви, *онол'икавојси*, *вол'икавојси* вúчици, *кол'икавојзи* ћéрћи, *кол'икавојзи* крáви, *ваквојзи* дóвици не ћé-идеш, *ваквојзи*-жени, *иаквојзи* дéјки свé, *иаквојзи* држави – нé, *онаквојзи* глédаници; *каквојси* Врaништaнки, *каквојси*-жени; *свeкáквојзи* жéни, *никаквојзи*, *свúојси* ћéрки, *чијојси* жéни, *ничујојси*, *кóјојси* да нóсим, *свакојси* да дáде, *свéкојси* жéни⁵, *свéкојси* сáка да дáде ГГ.

б) Дјд. ж. р. типа *каквој*

Вол'иквој да онéсете, мéчке *воликвој*, *нојзиној* мáтере свóјбина, *оваквој* гóлемој кóзе, нéмој *иаквој* жéне да óстајш; *каквој* стáрке; *никаквој* жéне нéмој да пóкажеш, сéстре *ивојој* СрГ.

Вáквој млáјности, шо сí-рéкоу *свúој* жéни, *чијој* жéни, и *свакој* снáхи ГГ.

в) Дјд. ж. р. типа *каквејзи*

Овáквејзи крáве нéма мáна, да ги се бáпнем *вáквејзи*⁶ жéне, не се вéрује *иаквејзи*-жене, *иаквејзи* ни óра нé-треба да дáдеш, *њóјнејзи* поголéмојзи ћéрке, *њојзинејзи* стрíне брáт, дéца *њојзинејзи* јéтрве, *онаквејзи* жéне ги бíле тáкве дéца, *свакóјези* жéне да цéлива

⁴ Пошто су заменице за количину у ГГ и ПрекГ проширене придевским суфиксом *-авъ* (*иол'икав* – *иол'икавојо*) оваквим облицима ова два говора део су ареала који чине македонски и бугарски говори (Видоески 1965: 165–166; Харалампиев 2001: 114–115).

⁵ У ГГ у Дјд. ж. р., и то само у једном насељу, поред обичнијег *свакојзи*, посведочено је и *свéкојси* (Младеновић 2001: 342).

⁶ М. Павловић код заменица за каквоћу у СрГ уочава дистрибуцију дативских форманата која постоји у селима уз Бистрицу: *овакв-ејзи*, *иакв-ејзи*, *онакв-ејзи* : *какв-ојзи* (Павловић 1939: 176).

рука, *свакоџези* да ги каже, *свакуџези* војске треба да се даде л'еп, *којези*⁷ СрГ.

г) Дјд. ж. р. типа *мојзи*

– *Мојзи*-сестре, матери *мојзи*, *мојзи*-ћерке; *ӣвојзи*-мајке, *ӣвојзи* јетрве, *својзи*-жене, *својзи* мланесте, ни да каже *својзи*-сестре, *ӣвојзи* девојке, *којзи*-жене ги отераа мужа, *којзи*-жене ги дођоа браћа, *којзи*-жене ги исеоа коцаћи, *којзи*-краве, *свакојзи* (: свакоја), јетрве по дар, *свакојзи* у кућа да оћутиш, *свакојзи* ч'ерке напрајле свадба, *свакојзи* постаројзи да говиш на ноге, ги се десио *некојзи*-жене (: некоја) из Богошовце, ги се изгубиле деца *некојзи*-жене СрГ.

– *Својзи*-сестри да кажеш за трава, *својзи*-ч'ерки, *мојзи*-жени брат, *мојзи* матери, *мојзи*-нани; *ӣвојзи*-жени, *ӣвојзи* постаројзи сестри; *својзи*-сестри да кажеш за трава, *својзи*-ч'ерки, *којзи*-жени дете, *којзи* да кажем, *свекојзи* (: свекоја) жени да даде, *свекојзи* крави, *никојзи*-жени старојзи, *никојзи* крави мл'еко не-ч'ини ПрекГ

– *Мојзи*-сестри, *својзи* жени, *којзи*-жени рече, *каквојси* старици, *свекаквојзи* војски шо про'иђала ГГ.

д) Дјд. ж. р. типа *какви*

Мој-жени, *ӣвој* стари-мајки, *свој* гљеданици, *наши* старици шо је дома, *н'еју* матери, *н'ејзини* сестри, *какви*-дејки, *какви*-жени, *свекакви*-јетрви, *свуј*-мајки, *чиј*-жени; *куј*-дејки, *куј*-кучки, *некуј* жени от Приздрен, *некуј* крави, *чиј*-офци јагэнца, *ӣӣкви* гљеданици за мужен'е ГГ.

Онеси и *мој*-крави, *кој*-жени дете ПрекГ.

ђ) О Дјд. заменице *она* в. т. 17.

е) О Дјд. показних заменица в. т. 25–27.

Генитив јединине

9. У Гјд. свих говора југозападног дела Косова и Метохије снажно продира аналитизам (Младеновић 2004: 226–227).

Аналитизам је довршен у СрГ.

⁷ Оваквих потврда нема у већем броју у мом материјалу. М. Павловић у опису сретечког говора, међутим, наводи тип *којези* као једини (Павловић 1939: 176).

С обзиром на укупну дијалекатску композицију и типолошку припадност ГГ периферним западномакедонским говорима, неочекивано је опстајање у овом говору Гјд. именица а-деклинационог обрасца аблативног значења и генитива са значењем боравка, мировања (*У Аџмане сом била*), затим генитива заклетве (*Жими гуше бабајкове*) (Младеновић 2001: 295–297). У ПрекГ изван анализације остао је само генитив заклетве (*Жими-гушице маџерине*) (Младеновић 2005: 74–75). Док је у говорима призренско-јужноморавског типа потврђено више морфолошких типова Гјд. заменичко-придевске деklinације, материјал из ГГ и ПрекГ показује да је у ова два говора у Гјд. заменичко-придевске деklinације уопштен наставак *-e*.

10. У говорима призренско-јужноморавског типа и даље се јавља флективни Гјд., посебно у неким значењима, али је аналитизам и у овим говорима знатно унапредовао.

У овим говорима – поред аналитичке форме са ОП – потврђено је више морфолошких типова Гјд. ж. р. заменичко-придевске деklinације:

а) Највећи број примера припада генитиву на *-e* (*наше, какве*).

б) Нова генитивна форма настала морфологизацијом генитива дативског порекла трансформацијом дативског у генитивни облик са финалним *-e* (*мојзе, својзе*) бележена је као стабилна форма у ПодрГ. Пошто се у ЂГ *мојзе* јавља и у Дјд., не може се говорити о стабилном генитивном облику.

в) Нова генитивна форма дативског порекла без морфологизације (*ишвојзи, вол'иквејзи*) присутна је у свим говорима, али са неједнаким бројем потврда. Највеће је снаге у ЈКГ, затим у ПрГ, ПодрГ, док је у ПодгГ забележено мало примера, а – судећи по материјалу којим располажем – у СиГ везана је само за Гјд. показних заменица.

11. На јављање новог синкретизма Гјд./Дјд. типа *овејзи* свакако је утицао падежни синкретизам именица ж. р. а-деклинационог обрасца. Не могу се, међутим, искључити ни други разлози.

Један од њих је присуство падежних синонима са значењем припадности. У свим говорима анализиране зоне основни падежни облик за казивање припадности је посесивни беспредлошки датив (брат *овејзи жéне*), који је у потпуности преузео функцију беспредлошког посесивног генитива у именичкој синтагми. Изван синтагме јавља се посесивни придев (брат *мојзи јеиџрве* : *јеиџрвин* брат). У

синтагмама се поред датива, са значењем припадности јављају и ређе предлошко-падежне конструкције од + генитив: Брат *од овејзи жéне* / *од овеј жéне* / брат *од наше снáше* СиГ, дете *мо'ези ч'ёрке* : дете *од мо'ези ч'ёрке* : *од мо'е сéсѝре*; син *од мо'еѝа бра́ша* ПодрГ.

Могуће је да је ширењу облика *вѣзи*, *нашејзи* у Гјд., дакле, допринела и оваква падежна синонимија са значењем припадности.

Пошто се нови синкретизам са продором Дјд. у Гјд. ж. р. јавља само у оним говорима у којима је у Дјд. ж. р. заменичко-придевске деклинације уопштен формант *-ејзи* (наш-*ејзи*, стар-*ејзи*), поред других услова, на јављање Гјд./Дјд. типа *нашејзи* утицала је подударност елемента /-е-/ у оба облика.

О Гјд. ж. р. с партикулом *-зи* у призренско-тимочким говорима не може се ништа поуздано тврдити, пошто је у њима флексивни Гјд. углавном подлегао аналитизму. Говори призренско-јужноморавског типа југозападног дела Косова и Метохије, међутим, спадају у оне који су – поред доброг чувања Дјд. намене и посесије – очували и флексивни Гјд. и Лјд., уз напомену да у ове падеже и у овим говорима аналитизам снажно продире. Отуд је за опис судбине новог синкретизма Гјд./Дјд./Лјд. ж. р. заменичко-придевске деклинације од значаја стање у оближњим говорима косовско-ресавског типа.

12. а) Гјд. ж. р. типа *ка́кве*

а₁. Куд *овол'икве* ц^рркве, о(д) *ѝол'икве* страмо́те, от *кол'икве* јуни́це останáло то́ месо, испл'ела од *ва́кве* прѣц'е, од *ва́кве* ч'ёрке, да изóтка о(д) *ѝа́кве* вúне, от *ка́кве* ц^рл'иве јабу́ке да се најéдем, от *ка́кве* грозни́це му се напрайло, прос *ка́кве* ре́ке про́ша, од *ни́какве* снáве ни свек^рва нéма поштува́јне, узéја от *сво́је* матéре, по *сво́је* во́ље да ч'и́ниш, не доби́ла ни от *сво́је* јет^рве, била кот *сво́је* ч'ёрке, искоч'ило од *мо́је* кúч'е, од *мо́је* матéре рóд, нé ми останáло од *мо́је* татковíне, свéшто ти про́шло преко *ѝво́је* гла́ве, тражи́ја око́ло *ѝво́је* кúч'е; вој ти је од *на́ше* Гíце, била код *на́ше* жéне, испод *ва́ше* водени́це, од *ва́ше* младе, узéја от *сво́је* матéре, од *њѝо́ве* њíве, úзи од *њѝо́ве* жéне, од *вѣј* н'еíо́ве стрíне, немáло кóрис од *њѝо́ве* стране, одвѣл'е гу од н'óјне кúч'е, свé тој од н'óјне зéмн'е, ч'ени́ца од *њíне* њíве, што искоч'ило из *њíне* кúч'е, напи́ја се од н'úне раки́је, од *њојзíне* вúне, от *ко́је* ч'ёрке ти је унóч'е, от *ко́је* кúч'е íскоч' и áјдук, от *сва́ке* ч'ёрке по дéте, от *сва́ке* бáшч'е да úзне ПрГ.

– Од н'еíо́ве кúће, код *на́ше* ћéшме, од *на́ше* во́де, останáло од *на́ше* нóшн'е, јóпе до́ђи куд н'óјне преда́внице ЋГ.

– Му се уч’ини бол’ес од *овол’икве* бриге, од *вол’икве* вуне, па се разбол’е о(д) *шол’икве* рабóте, от *кол’икве* траве сено, от *кол’икве* ч’енице ништа, не било од *вакве* воде, немáло од *вакве* прец’е, од *вакве* вуне пл’етасмо, појас о(д) *шакве* свил’е, од *никакве* стране несам имáа, кут *своје* њиве, седимо кот *своје* куч’е, кад гу донéа ву́к до *своје* куч’е, куд *моје* куч’е, куд *моје* ч’ерке, дете од *моје* ч’ерке, сáмо ме однеси до *моје* куч’е; сáм прóшла поред^о *швоје* куч’е, кут *своје* њиве; од зéмн’е н’еїóве се јéло, куд *њóјне* крáве, от ч’и́је бáшч’е да се ўзе, от ч’и́је куч’е била снáша; от *које* жéне му је дете; имáл’е смо л’утіке от *свáке* бáшч’е, дóша дáр от *свáке* јетáрве, от *свáке* стране мýка ме снáшла Подрг.

– Разбол’éа се од *вол’икве* рабóте, од *овол’икве* фамили’ије само óн нéје дóбар, куд *вол’икве* куч’е, пл’éла сáм о(д) *шол’икве* прец’е, искоч’ило о(д) *шол’икве* рабóте, от *кол’икве* зéмн’е ч’ерпич’, прец’а от *кол’икве* вуне, от *какве* вуне пл’етеш, от *какве* зéмн’е се праи ч’ерпич’; не искáч’а од *моје* куч’е, до *моје* н’иве; од *наше* матере, ўнук ми дóша од *наше* војске, бiја бóш од *наше* маáл’е, куд *наше* стріне, од *ваше* стране не ни погинаја, от *своје* куч’е узéла, бéгај из *моје* н’иве, о(д) *швоје* воденице има, од н’и́не богубраде, се кри́је кут *њóјзине* куч’е, от *које* вуне се прéде, от *које* прец’е да пл’етем, вода от *које* ч’эшме, ис *које* куч’е искоч’ија, свé ти се ч’ини от *свáке* куч’е, ўзнеш по мáло от *свáке* вунице, Л’епосáва изнéла ми ранило прé *никóје* годіне, од *никóје* зéмн’е не мóже црепýл’а, од *некóје* дóбре крáве и тéл’е је дóбро Подрг.

– Од *воли́кве* мýке, ку(д) *шолі́кве* воде, од *оноли́кве* воде не мóгло, от *коли́кве* ракије се напија, нé се купује сирéње од *вакве* жéне, од *вакве* пите не бóли стóмак; от *какве* вуне да ткáје, ис *какве* фамилије си узéла снáшу; от *свека́ве* мађушнице; кут кúће *моје*, дете из *моје* фамилије, од њиве *шво́е*, нóси ис *шво́је* ливáде, из *наше* фамилије, отéра ме из *наше* кúће, нека однéсе из *наше* бачéње, из *наше* мавáле; пáде куд *ваше* кúће, ни от *своје* јетáрве, кут *своје* ћерке; од *њеїóве* кúће *до моје*, кут бачéње *њеїóве*, од *њеїóве* ливáде, од *њине* кúће узéле снáу, од *њóјне* рабóте, узите из *њóјне* кúће, ис *шејзине* кúће, от *чије* рúке погину́ја, ис *чије* кúће узéле девојку, от *које* ћерке íмам пóмоћ, от *које* *моје* ћерке да ўзеш, от *које* прéїје плéтеш, трава ис *које* ливáде, ис *које* кúће искочіла тáква, позáди *које* плéўње бiле óўце, от *свáке* врсте по јéно, свáки пúца от *свáке* стране, узéла тóј од *некóје* жéне, до *некóје* девојке СиГ.

– Од *оволикве* фамилије не остаја нико, од *оволикве* вуне да се испреде, от *коликве* ч'енице, о(д) *ѿаквѣ* жѣне; от *каквѣ* вуне ткѣаш, от *каквѣ* мѹке побѣже, од *никаквѣ* стране нѣма помѹч', и мѣсо *ог свѹѣ* свиње, бе(з) *свѹѣ* мајке, се сакри'а до *свѹѣ* куч'е, да доби'ем от *свѹѣ* државѣ, код *моѣ* мајке, од *моѣ* куч'е; прѹч'а о(д) *ѿвѹѣ* врбе смо сѣкле, испѣкла се пита о(т) *ѿвѹѣ* паравице, од *њѣѹѣ* грамаде да ѹзем, пч'еница од *н'ѿѹѣ* њивѣ, од *њѣне* фамилије, куд *њѣне* цркве, од *њѣне* куч'е, од *њѹјне* јетрве ѹтац, од *наше* шѹме узимале, узѣла сам од *наше* вуне за фанѣлу („цемпер“), бе(з) *свѹѣ* мајке, вода од *вашѣ* ч'ѣшме, от *коѣ* жѣне, дѣте от *коѣ* јетрве, ис *коѣ* њивѣ ѹзе, от *коѣ* кудѣље, от *сваке* вѹч'ке по нѣшто, от *сваке* куч'е гѹсти, до *сваке* жѣне по дѣте, од *нѣке* зѣмн'е мѹже, од *нѣке* не мѹже да се напраи, од *нѣке* куч'е дѹбра девојка ЖКГ.

а₂. Побегна от *свѹѣ* ћѣрке, сом дѹшла от *свѹѣ* ћѣрке, ћѣ зѣмеш от *мѹѣ* Нијазинице, ѣди зѣми от *нѣјзине* Зѣјнепе, от *каквѣ* дѣјке побегна; спѣла у *наше* Атмане, дѹјдо во *наше* ѹјне, јѣл'е во *н'ѣѹѣ* сѣстре, пѹљај во *вашѣ* Имѣтице, во *наше* Мамѹдије бѣа ѣскери ГГ.

б) Гјд. ж. р. типа *каквѣјзи*

– Од *вол'ѹквѣјзи*, *до вол'ѹквѣјзи* њивѣ; о(д) *ѿољѹквѣјзи* фамилије, од *њѹјзинејзи* бѹзе, от *ч'ѹјѣзи* си узѣла, от *ч'ѹѣјзи* ѹфце, от *којѣзи* снаѣ му дѹшло тѹј, дѣр бија о(д) *ѿѣјзи* *н'ѣѹѣјзи* ч'ѣрке ПрГ.

– Кот *каквѣјзи* жѣне, от *каквѣјзи* вуне БГ.

– Од *вол'ѹквѣјзи* кише скапа свѣ, о(д) *ѿол'ѹквѣјзи* мѹке, ку(д) *ѿол'ѹквѣјзи* ч'енице, от *кол'ѹквѣјзи* козе мл'ѣко, от *свѹѣјзи* сѣстре видѣла, од *њѹјнејзи* водѣнице ѣскоч'и; от *свѹѣјзи* сѣстре видѣла, куд *н'ѹјнејзи* братѣнице, от *ч'ѹѣјзи* јетрве останѣло ПодрГ.

– Од *вол'ѹквѣјзи* вуне, од *вол'ѹквѣјзи* прѣц'е ч'ѣ бѣнев ч'арѣпе ПодгГ.

– О(д) *ѿаквѣјзи* жѣне, от *каквѣјзи* нерабѹтнице ѣскоч'и ч'ѹвѣк, да зѹвеш од *моѣјзи* снаѣ ѹца, од *моѣјзи* ч'ѣрке сѣн, донѣле коломбѹч' од *вашѣјзи* н'ивѣ ЖКГ.

в) Гјд. ж. р. типа *мојзи*

– Бѣгаја од *мојзи* матѣре, да ѣмаш до *ѿвѹјзи* куч'е ПрГ.

– Не смѣ да каже од *мојзи* мајке, да ѣма от *свѹјзи* фамили'ѣ БГ.

– У ПодгГ Гјд. замѣничко-придевске деклинације остао је највѣћим делом изван продора дативског облика типа *ѿвѹјзи*. Ретки примери бележени су у рубним насељима са ПодрГ:

– Душа ч'е ми искóч'и до *швóјзи* воденице ПодгГ.

г) Гјд. ж. р. типа *ка́квејзе*

– Од *вол'иквѣјзе* сѝл'е, свѣ се рáстури од *вол'иквѣјзе* фамил'ије, о(д) *шол'иквѣјзе* вúне се пл'élo, напија се о(д) *шол'иквѣјзе* вóл'е; ку(д) *шáквејзе* мач'ије, от *ка́квејзе* крáве ти бíло мл'éко, от *ка́квејзе* кáце úзе, от *свóјзе* свекáрве да с'крíе ПодрГ.

– От *ка́квејзе* сл'и́ве ракија, до *кол'иквѣјзе* тráве ЂГ.

д) Гјд. ж. р. типа *мóјзе*

Смо дóшл'е на гóсти куд *мóјзе* сéстре, узéле тóј од *мóјзе* јетáрве, вíде га ку(д) *швóјзе* н'и́ве ПодрГ.

– Узесмо од *мóјзе* матéре, íспл'ето од *мóјзе* прéђе, дóшла до *свóјзе* зéмн'е ЂГ.

ђ) О Гјд. личне заменице *она* в. т. 16.

е) О Гјд. показних заменица в. т. 28.

Локатив једнине

13. У говорима призренско-метохијске котлине, пре свега у ПодрГ, ПрГ и ПодгГ, затим у ЈКГ, у нешто слабијем опсегу У СиГ, опстао је локатив једнине именица у неким предлошко-падежним конструкцијама, у другима је доживео потпуну аналитизацију (Младеновић 2004: 226, Реметић 1996: 451, 461).

а) Лјд. ж. р. типа *шáкве*:

– Скíта се по *мóје* кúч'е, раст'рвíја слáму по *мóје* н'и́ве, пэс ми спáја при *мóје* старéе ч'ёрке; прáло се по *вáкве* вóде, по *вáкве* вруч'ине нé се рабóта, мéч'а по *шáкве* н'и́ве, према *шáкве* матéре; по *ка́кве* вејавице смо дóшл'е; према *ка́кве* тенц'ере, тáкво и једéјне; крíја се по *свóје* кúч'е, кúч'у тражила према *свóје* кúч'е, ударíја по *свóје* нóге, íма по *швóје* фамил'ије, ако мóже по *нáше* вóље, свѣ се видéла бол'ештíна по *н'óјне* дéсне рúке ПрГ.

– По *нáше* зéмл'е íма сиротíн'а, да не познá по *нáше* нóшње, по *н'ине* шкóл'е тэр'и́ју дéца, кóј би јéа по *шáкве* већере, газí'а по *онáкве* зéмл'е, према *мóје* кúће твóја нéе, по *коли'икве* вóде ЂГ.

– Свѣ ме удáра по *шáкве* мóдре рúке, по *ка́кве* шúме се крíје, не вáл'а да не бíне по *свóје* вóл'е, удрија ме по *мóје* рúке, јá сам

наградија по *моје* воље, према *наше* снаге ч'е рабóтамо, према *наше* во́л'е ч'е пијемо, по *чије* њиве да се сéје, да напра́им по *сваке* воље, па ме у́дри по *сваке* рúке трí пúт ПодрГ.

– Према *ша́кве* свáдбе била и мо́ја, по *ка́кве* зíме смо работáл'е, по *ка́кве* шúме се кри́л'е, ништа нема́ја по *сво́је* н'иве, према *наше* кúч'е би́ја по́ток, према *не́јзи́не* л'епóте, му́ж^ш не гу́је; живéло се у *наше* заедни́це, се в'р́тела самовíла по *ва́ше* водени́це, немáло др́во по *н'ине* кúч'е ПодгГ.

– Да се кри́е по *сво́је* кúће, нај дóбро је да се скíташ по *сво́је* зéмље, по *чије* зéвње бíло, по *чије* рúке се ша́ра СиГ.

– Иша по *шо́ли́кве* лапáвице, према *ша́кве* мла́де и зéт би́ја, према *ша́кве* дево́јке би́а и така́в беч'áр, ништа да ви́дим по *ша́кве* тамни́не, по *ова́кве* тепси́е и ма́сло да íма, по *каквé* рабóте се мéша ЖКГ.

б) Лјд. ж. р. типа *ша́квејзи*

У Лјд. заменичко-придевске деклинације, ако у овај падеж није продрла аналитичка конструкција, у свим говорима призренско-јужно-моравског типа доминирају облици без партикуле. У ЋГ, ПодрГ и ПрГ (Реметић 1996: 494), затим у ЖКГ, број потврда са Лјд. типа *ва́квејзи* већи је него у ПодгГ и СиГ. За ова два говора је такође карактеристично да је аналитизам продро у знатнијем обиму у Лјд., тако да је број потврда са очуваном флексијом мањи од оног који се констатује у низијским јужнометохијским говорима (Младеновић 2004: 227).

– Према *вол'и́квејзи* мúке, по *вол'и́квејзи* аберц'и́ке; иша по *шо́л'и́квејзи* лапáвице; према *кол'и́квејзи* мéч'ке си се уплаши́ја, била дóбра према *ша́квејзи* јетóрве, живéла сам по *мо́ејзи* во́л'е; лáко је сто́ по *шо́во́ејзи* гузи́це, дíм гу би́ја по *њóјнејзи* кúч'е, по *сво́ејзи* кúч'е ПрГ.

– Ће се кри́е по *сво́јзи* кúће, по *ка́квејзи* зíме бíло, према *ва́квејзи* мла́дице ЋГ.

– По *кол'и́квејзи* во́де ишла, према *ва́квејзи* дево́јке и така́в му́ш^ж, не се плаши́ла према *ша́квејзи* жéне; према *ка́квејзи* жéне, по *сво́ејзи* кúч'е, према *чи́јејзи* ч'éрке бíло оста́ено ПодрГ.

– По *нашејзи* снаше – ба́п у пл'éч'и ПодгГ.

– По *чи́јејзи* нóге се исипáла во́да, по *каквéјзи* ливáде да пáсем СиГ.

– По *нашејзи* кúч'е скитáше, по *коли́квејзи* ч'ени́це, донéсосмо ви према *ва́шејзи* воље ЖКГ.

в) Лјд. ж. р. типа *шаквејзе*:

– Па *удри* по *мојзе* главе, *ће* рабóтам што *óћу* по *својзе* кúће, по *оваквејзе* зиме, према *шаквејзе* мúке, по *шаквејзе* кúше да *йдеш*, према *којзе* *ћерке* била лóша ЂГ.

г) О Лјд. личне заменице *она* в. т. 21.

д) О Лјд. ж. р. показних заменица в. т. 29.

Акuzатив / општи падеж једнине

14. У свим говорима анализиране зоне ОПјд. ж. р. заменичко-придевске деκлинације, осим у ПрекГ, остао је стабилан на продор дативске форме.

Док је у ПрекГ продор остварен у свим заменицама, у друга два говора југозападног дела Косова и Метохије у којима је дативска пуна форма заменице *она* проширена у ОП – ПодрГ и ЖКГ (в. т. 18–20) – није дошло до ширења новог облика дативског порекла у заменичко-придевску деκлинацију осталих заменица.

а) Говори призренско-јужноморавског типа:

– У *њину* тестíју, ул'эгни у *њину* слáму, за *њину* ч'ерку, за *шéјзину* мúку, у ч'íју кúч'у, прет ч'íју свáдбу, у ч'íју тепсију ПрГ.

– И *моју* мáму, свí се *ћудив* сáс тý^ј *моју* нóшн'у, на *швóју* бáшч'у; *ја* у *нашу* нóшн'у, да прóсимо *вáшу* ч'ерку ПодрГ.

– Ч'е ул'éне у н'еíову кúч'у, с *њојзину* сéстру, у *своу* н'íву ка у н'íну, у н'íну н'íву ПодгГ.

– За *њóјну* мáтер, улéни у *њóјну* ливáду, у *шéјзину* н'íву, у сóбу н'íну, пред *њину* водéницу, *ничíу* кúћу СиГ.

– Пред *нашу* свáдбу, *вáшу* сéстру, през *вáшу* *њíву*, у *своу* држáву, кад изáц'е у *своју* бáјч'у, на(д) *шéјзину* кúч'у летéло, у *онéјзину* кúч'у ЖКГ.

б) Говори северношарпланинског типа:

б₁. – Пред *њина* кúћа јено-кúче, пóсле у *њина* плáњина, за *њина* *ћерка*, спáв у *своá*-кúћа, да пóкоси у *своа*-л'íвада, свáки у *своá*-кúћа, цéв-ноћ брáв у *своá*-њива,

сом вíдела *њину* *ћерку*, *њíвну* снáу укрáдоа СрГ.

– Во *муá*-кúћа, за н'éíа жéна, пред *нéјзина* водéница, од н'íхна л'íвада ГГ.

б₂. – Сом бѣф на *овол'икавојзу* кáрпу, да пóкосим *шол'икавојзу* л'иваду, со *кол'икавојзу* вѣлу мѣтав^ф сѣно, *кол'икавојзу* крáву сте имал'е, со *оваквојзу* жéну, на *шáквојзу* кúч'у, *каквојзу* жéну си úзеф, *никаквојзу* брѣгу нѣмала у жѣвот, *својзу*-сестру га вѣкна, и со *свóјзу* (сестру) се свáди, úдри га *мóјзу* крáву, од *мóјзу* сл'иву, бѣф у *швóјзу* (кућу), со *швóјзу* жéну, шó-питаеш за *нашојзу* брѣгу, мл'ѣко од *вáшојзу* кóзу, у *н'еѣовојзу* сѣстру, не гá-виц'им *н'еѣовојзу* сѣстру, у *н'ојзѣнојзу* л'иваду, со *н'инојзу* крáву, ч'ијојзу кúч'у, *свеч'ијојзу* л'иваду нѣкој нѣ-коси, *свеч'ијојзу* жéну нѣкој га нѣч'е у кúч'а, да га нáјде *свѣкојзу* жéну, вѣкни *нѣкојзу* шо знáје да рáбота, ч'е дóјде со *нѣкојзу* шо бѣла ПрекГ.

в) А/ОПјд. ж. р. показних заменица в. т. 30.

г) О А/ОПјд. личне заменице *она* в. т. 18–20.

ЛИЧНА ЗАМЕНИЦА *ОНА*

15. Односи у парадигми личне заменице *она* разматрају се издвојено, иако се она највећим делом уклапа у заменичко-придевску деклинацију. Разлози за посебно разматрање су у чињеници да је уз ову заменицу развијен систем енклитика, да је она остала изван уопштавања формата *-ејзи* у говорима призренско-јужноморавског типа обухваћених овим истраживањем, да је – затим – заменица остала изван продора именичког наставка *-е* у Гјд./Дјд./Лјд. и синкретизма који почива на оваквом једначењу, што се она употребљава по правилу као именичка јединица без конгруентних речи.

Синкретизам Гјд./Дјд./Лјд. заменице *она* остварен у косовско-ресавским говорима уопштавањем форми на *-ој / -ојзи / -ојзе* или *-е* (Букумирић 2003: 229, 245, 345; Пецо–Милановић 1968: 338; Симић 1972: 345, 346) потврђен је у говорима призренско-јужноморавског типа југозападног дела Косова и Метохије. Овај синкретизам, међутим, у говорима анализираних области смањеног је обима, пошто је у Гјд. и Лјд. заменице *она* аналитизам продро у знатној мери.

Генитив

16. Флексивни генитив једине личне заменице *она* опстао је у смањеном обиму у говорима призренско-јужноморавског типа, из говора северношарпланинског типа у потпуности је потиснут ОПјд.

а) Упркос релативној отпорности Гјд. именица а-деклинационог обрасца на продор ОПјд. у говорима призренско-јужноморавског типа југозападног дела Косова и Метохије (Реметић 1996: 461, Младеновић 2002: 293–319), у овим говорима флексивни Гјд. заменице *она* доживео је знатну аналитизацију продором ОП (*од н'у* немам унука, *без њу* не бива ПодрГ), или се уместо форме *ње* јављају нови облици ширењем новог синкретизма Гјд./Дјд./Лјд. јд.

б) У ПодрГ у Гјд. потврђено је *њојзе*. Сам облик настао је после продора дативске форме у генитивну, па генитивном морфологизацијом оваквог облика. За овај говор је, дакле, карактеристично да се нови синкретизам Гјд./Дјд./Лјд. заменице *она*, настао продором дативског *њојзи* у Гјд. и Лјд., избегава уношењем генитивног наставка *-е* у партикулу:

Ћдем *код њојзе*, *од н'ојзе* *узи*, *код њојзе* *има свѐ*, *куд њојзе* *ми било*, *од н'ојзе* *немам унуце*, *до њојзе* *сѐм била ја* ПодрГ. Више о овоме в. Младеновић 2004: 232.

Продор дативног облика-основе у генитив заменице *она* подстакнут је синкретизмом Гјд. и Дјд. именица деклинационог обрасца (от *сѐстре* : *дава сѐстре*).

Продор дативске основе у генитивну и морфологизација уношењем генитивног обележја *-е* јавља се у суседном севернометохијском говору (Букумирић 2003: 223), па се ПодрГ овом особином заправо наслања на овај косовско-ресавски говор, тим више што су примери типа *куд њојзе* бележени претежно у подримским селима ближим севернометохијском делу. У Малој Круши, насељу окренутом према Призрену, поред потврђеног односа Г – *њојзе* : Д – *њојзи*, забележена су и два примера са *њојзи* у Гјд. ове заменице: Нема *кѐрис од н'ојзи*, *куд нојзи* би не преч'екѐл'е за славу.

Избегавања хомонимије Гјд./Дјд./Лјд. нема у осталим говорима анализиране зоне. На специфични статус Гјд. (= Дјд.) заменице *она* и у другим говорима сведоче различити облици, па и они типа *њојзе*, којима се потврђује интегрисање у морфолошки систем нетипичног облика Гјд. ж.р. с финалним *-и*.⁸

⁸ У севернометохијским говорима у Г продира дативска форма: *од њој*, *код њојзи*, али и морфологизовани генитивни облик – дођу *код њојзе* (Букумирић 2003: 223). Слична је ситуација и у другим деловима косовско-ресавског дијалекта: упореди *код њој*, *код њојзи*, *без њојзе* у левачком говору (Симић 1972: 346).

в) У ЂГ је практично довршена аналитизација Гјд. личне заменице *она*. У мом материјалу из овога говора нашле су се, међутим, и потврде Гјд.

Облик Гјд. *њóзе* у ЂГ није истога типа као у ПодрГ, пошто се у овом говору јавља синкретична форма Гјд./Дјд./Лјд. *њóзе*, свакако подупрта синкретизмом именица с наставком *-е* (в. т. 5):

Код н'óзе смо се крил'е от Шиптаре, *од н'óзе* немам унуку.

У ЂГ, затим, постоји и Гјд. односно синкретизам Гјд./Дјд./Лјд. заменице *она* са преузимањем дативског облика *њóзи* без генитивне морфологизације:

Дóшла код њóзи, да има дéцу *од н'óзи*, да те ћува БóкГ *од њóзи* ЂГ.

г) У ПодгГ и СиГ није потврђено ширење дативског облика заменице *она* у генитив, а практично нема ширења дативског облика у генитив ни код осталих заменица (в.т. 10 в, 28). У генитив заменице *она* у ова два говора продрле су аналитичке конструкције са општим падежом *њу*. Ретки примери са очуваним генитивом *ње* бележени су пре свега од генитива аблативног значења:

Мáло и *од њé*, не искáч'а рéч' *од н'é*, *куд њé* да идеш ПодгГ;

од њé отишла у сýд, отишла *из њé*, *из њé* да побéгне куд нáс, *из њé* да искóчи, била *куд њé* СиГ.

д) У ПрГ аналитизам је практично истиснуо Гјд. заменице *она* (Реметић 1996: 461, Младеновић 2002: 293–319). У мом материјалу из овога говора нашла се само једна потврда са ширењем Дјд. у Гјд. личне заменице, иако су од других заменица у овом говору – уз именице ж. р. са очуваном флексијом бележени примери са продором дативске форме у генитив (в. т. 11 б, 28 а). О малој снази иновације ширења Дјд. у Гјд. заменица у ПрГ сведочи и релативно мали број потврда типа „од *мóзи* матéре“ у овом говору у односу на тип „од *мóје* матéре“ (в. т. 11 а).

Од н'óзи видéла сáмо мýку ПрГ.

ђ) Иако и у ЈКГ у Гјд. заменице снажно продире аналитизам, забележени су релативно бројни примери са продором дативског облика у Гјд., тако да је иновација *њóзи* у Гјд. највеће снаге у овом говору у односу на остале говоре на југозападу Косова и Метохије.

Код њóзи сам се леч'ила, *од њóзи* није мóгло, да побéгне у шýму *од њóзи*, *ио њóзи* ишла вóда, *код њóзи* има богáство, *до њóзи* да дóц'е, *од њóзи* ништа, дéте гу бíло *од њóзи*.

Број примера са продором дативске форме у Гјд. заменице *она* сведочи о томе да је иновација највеће снаге на периферији говора анализираних зоне – у ПодрГ и ЈКГ, који су географски окренути косовско-ресавским говорима.

Д а т и в

17. У говорима проучаване зоне, без обзира на њихову типолошку или генетску сродност, доминирају облици клитике датива с иновацијом /*њој-*/, осим у ПГ, у коме је очувана старина /*њеј-*/, па тако у овом говору опстаје старија корелација *њејзи* : *ње́му*. У Небрегошту, насељу у Сретечкој жупи према коме се кретала снажнија локална миграциона струја из Горе, у Дјд. зам. *она* присутан је и облик *њејзи*.

У говорима југозападног дела Косова и Метохије постоји неподударност судбине наставака Дјд. придевских заменица и Дјд. личне заменице *она*: у говорима у којима је у Дјд. ж. р. придевских заменица уопштен формант *-ејзи*, у Дјд. заменице *она* уопштена је иновација *њ+ојзи*; у говорима у којима се у Дјд. придевских заменица уопштава формант тврде промене, у Дјд. заменице *она* присутан је наставак *-ејзи*.

Редак облик *њејзи* у ПодрГ (Младеновић 2004: 232), с обзиром на то да овај говор својом укупном композицијом, посебно у северном делу, показује својства говора прелазног типа – призренско-јужноморавског према косовско-ресавском, највероватније је унет миграцијама из полошког правца и подржан обликом Дјд. м. и с. р. – *ње́му*, затим уопштавањем наставака *-ејзи* у Дјд. осталих заменица.

а) Говори призренско-јужноморавског типа:

а₁. - Брат *ѿу* је *њојзи*, не́ма *њојзи*, да *ѿу* кúпим *њојзи* ПрГ.

– Да́до *ѿу* н'ојзи, *њојзи ѿу* је срамо́та, и сна́а *нојзи* ч'е *ѿу* да́де, и *нојзи* ицѣпана гла́ва; н'ејзи ч'е *ѿу* се а́кнем, н'ејзи не́мало ПодрГ.

– Испо́је *ѿу* се *њојзи*, *нојзи* ч'е укра́днем, *њојзи* бра́т што *ѿу* би́ја, да *ѿи* да́де *њојзи*, о́на н'ојзи да́р ПодгГ.

– Снаша-Гро́зде, *њојзи* сам је да́ла, *њојзи ѿи* ка́жи, *њојзи* је да́ди ота́вак, *њојзи* пр́во сáк уну́че *ѿу* је СиГ.

– Одне́ла *īu* *но́јзи*, нема́ло *н'о́јзи* да се да́де да је́, ка́зујем *īu* *њо́јзи*, *њо́јзи* да *īu* се уч'и́ни ЖКГ.

*a*₂. – Донé'а гу *н'о́јзе*, а́лал гу véра *н'о́јзе*; *њо́јзи* гу се но́сило, ће гу одне́сем *н'о́јзи* ЂГ.

б) Говори северношарпланинског типа

*b*₁. – *Њо́јзи* има, бла́го *њо́јзи*, за́што па *њо́јзи*, *њо́јзи* ће *īu* се учини бо́лес, *īu* се спи́је *н'о́јзи*, и *н'о́јзи* *īu* искóчило то́л'ико СрГ.

У вишим селима СрГ потврђени су у ретки факултативни облици: *н'éјзи* и да́доа, *н'éјзи* и рéч'и.

– *Н'о́јзи* *īu* до́јде, *но́јзи* за вéч'ера, *но́јзи* ги би́л'е, *но́јзи* *gi* је дéте ПрекГ.

*b*₂. – *Н'éјзи* но́сил'е за па́ре, *њéјси* да збóриш, исто *īu* тра́жиф и *н'éјси*, *не́јзи* и рука прéсекоф, *њéјзи* *īu* мýжа утéпал'е ГГ.

Призренско-јужноморавска форма *њо́јзи*, бележена је спорадично у нижим горанским селима према Опољу, која су се пре албанизације Опоља наслањала на говор ове жупе, који је, највероватније делом припадао призренско-јужноморавском типу (Младеновић 2001: 338–339): *Но́јзи* *īu* измрел'е дéца.

Општи падеж

18. а) У А/ОП заменице *она* у ПодрГ и ЖКГ потврђена су два односно три облика: основни облик, који представља континуитет старијег стања – *њу́*, и иновација – ОП који се наслања на датив – *њо́јзу*, *њо́јзи*, *њо́(ј)*. Овакав синкретизам Д – А/ОП⁹ у облицима заменице *она* потврђен је већим бројем примера у ЖКГ, нешто мањим у ПодрГ, и то у његовом севернијем делу. Потпуне подударности између ПодрГ и ЖКГ говора, међутим, нема. У ПодрГ остварена је морфологизација Гјд. (*њо́јзе*) и ОПјд. (*њо́јзу*), са чувањем Дјд. (*њо́јзи*), док се у ЖКГ у ОПјд. јављају облици *њо́ј*, *њо́јзу*, са доминацијом синкретизма Дјд. и ОПјд./Ајд. оствареног кроз уопштавање дативног облика.

Стање у ЖКГ, у коме се у предлошко-падежним конструкцијама са *њо́јзи* срећу предлози уз које се иначе јављају и ретки флексив-

⁹ Нови синкретизам пуних форми са продором датива у акузатив потврђен је и на другим тачкама призренско-јужноморавских говора (Јуришић 2005: 307).

ни облици заменице *она* – *ње*, затим ОП *њу*, сведочи о томе да у оваквим конструкцијама са *њóзи* остварен нови синкретизам Дјд. и Гјд. (*код њóзи* сам се леч'ила, *од њóзи* није мóгло, да побéгне у шóму *од њóзи*), како је и у говорима косовско-ресавског типа (Букумирић 2003: 223, 230; Пецо-Милановић 1968: 338). У прилог оваквог мишљења сведоче и примери из ЖКГ у којима је остварен синкретизам Дјд. и Лјд. (Ни се видéло *њо њóзи*, па *удри њо н'óзи*).

Несумњиви примери са ОПјд.=Дјд. у ЖКГ јављају се у потврдама са заменицом без партикуле *њó(ј)*, што упућује на то да се у овом говору догађа нешто слично ономе у говору Алексиначког Поморавља (Богдановић 1987: 165, 167), са избегавањем синкретизма Дјд. и Ајд./ОПјд., и то везивањем *њóзи* за Дјд./Гјд/Лјд., а *њó* (< њој) за Ајд./ОПјд. У делу примера из ЖКГ нова синкретична форма Гјд./Дјд./Лјд. *њóзи* морфологизована је уношењем наставка -у у ОПјд., па се *њóзу* јавља и у аналитичким предлошко-падежним конструкцијама генитивног и локативног значења. Стање са продором Дјд. у Гјд. придевских заменица које су уз именицу ж. р. у Гјд. (от *каквéјзи* нерабóтнице *ískоч'и ч'овéк*) (в. т. 12 б), говори да се *њóзи* у ЖКГ јавља као део новог синкретизма Гјд./Дјд./Лјд., а не Дјд. и ОПјд.

б) Судбина назалног вокала задњег реда и дијалекатски системи који су ушли у формирање северношарпланинских говора утицали су на настанак различитих облика ОП личне заменице *она*.

б₁. У облицима ОП заменице *она* у СрГ срећу се трагови контакта различитих система који су учествовали у формирању овога говора: *њу*, *њу њу њу* : *ња*, *ња ја* : *њау*, *њау њу* (Младеновић 2005: 68, Младеновић 2008 а: 337)

– *Оз њá* ће жњеје, *за њá* да збóри, *ња ја* удриле, *за њá* ће дóнесет, *прóшов^ф њрекај њá*,

нема за њу, *њу* ће *ја* виђет, *принéсоше до њу*, *зáшто за њу*,
њред њáу *искóчило*, *óтиде ос њáу*, *бíло њред њáу*, *удри њу њáу*
СрГ.

б₂. У ГГ клитика ОП заменице *она* има један облик – *ња* (Младеновић 2001: 338):

Со њá се ожéњило, *ја тóјека њри њá*, *сл'ени со њá*, *ња ња* *зáклаф*, *ја за њá*, да *ја онéсеме њá*, *за њá* *њгоре*, *њред њá* да *сéдиш*. За ГГ в. и примере у Младеновић 2001: 338.

19. Настанак иновиције *њóјзу* у ПрекГ, ПодрГ и ЖКГ иницирао је и подржао синкретизам дативске и акузативне енклитике *īу* у удвојеним формама (Д: *њóјзи гу дади* : А/ОП: *њу гу вíди*).¹⁰ Продором двосложног дативског облика *њóјзи* у А/ОП у систем облика улази ојачана двосложна форма, која се контрастира са једносложном акузативном енклитиком. Подстицај за регуларизацију у односу слоговних структура клитика и енклитика заменице *óна* продором дативског *њóјзи* у поље употребе генитивног *ње* подстакнуто је синкретизмом именица а-деклинационог обрасца у овим говорима.

Објашњењу о морфолошкој регуларизацији клитике према енклитици (*њóјзи īу > њóјзу īу*) не потврђује актуелна дијалекатска структура ПрекГ, пошто се у овом говору у енклитици јавља западномакедонска акузативна енклитика *īа*. Пошто укупна дијалекатска композиција ПрекГ упућује на то да је то био говор чији је супстрат призренско-јужноморавског типа, преслојен релативно новим знатнијим усељавањем из горанског правца (Младеновић 2005: 71), може се закључити да је у ПрекГ у време настанка облика *њóјзу* постојао синкретизам дативске и акузативне енклитике јужнометохијског типа (*њóјзи īу : њу īу > њóјзи īу : њóјзу īу > њóјзу īа*), а да је полошка акузативна енклитика *īа* накнадно унета из горанског правца.

Садашњи однос *њóјзу īа* у ПрекГ сведочи о призренско-јужноморавском пореклу облика. Сама структура удвојеног облика упућује на некорелативност у овом говору:

- а) У *њóј-зу* је остварена иновација призренско-јужноморавског типа (у ГГ и западномакедонским говорима опстаје наслеђено *њеј-*),
- б) судбина назалног вокала у клитици је српска (*њóјз-у*).

20. Док је у ПрекГ остварен продор у личној заменици *óна* пренет и на остале заменице, у ПодрГ и ЖКГ није дошло до ширења новог облика дативског порекла у заменичко-придевску деклинацију (в. т. 14).

Нови синкретизам са продором дативске клитике заменице *óна* у акузативну форму није чест у ближим и даљим говорима око говора југозападног дела Косова и Метохије. Чини се да таквог продора нема у косовско-ресавским говорима, а да се среће спорадично у неким говорима призренско-тимочког типа (Богдановић 1987: 165,

¹⁰ Уп. са објашењем Б. Видоеског (Видеоски 1965: 166) ретког облика *њóјзу* у југозападном делу кумановског говора, који се тумачи мешањем дативског облика *њóјзе* и акузативне енклитике *īу*.

167 – у ОПјд., поред *њу*, *њума*, бележи и *њо* < *њој*; Јуришић 2005: 305, 307, наводи ОП за Пчињу *њóзе*, *њóзи*, *њóм(а)*), затим и граничним македонским говорима (Видоески 1965: 166, 167, југозападна села кумановског говора знају за *њóјзе љу*, *њóјзу љу*; у Скопском Блату и Овчеполу *њóјзе ву*, *на њóјзе љу*).

а) *Сас њу*, *нема ништа на њу*, највише *од њу*, *вода тече од њу*, *за њу нема*, *њу љу узимају*, *њу питају*, *њу љу донесиу*, *вода тече од н'у*;

сви гледале *на њó*, *ипред њó* да падне, *ипреко њó* тамо ми слао, *све смо се криле од њóјзу*, *сас њóјзу* смо отишле, *све љо њóјзу* да бије, *њиве што биле од њóјзу* ЖКГ.

б) *Несмо смеље ништа без њу*, *њу прво* да питаш, *у њу има све береч'ет*, и *њу љу* је име *Митра*, *посл'е њу* и *ва' друга*, *ч'ерка била код њу*, *ч'ека ипред њóјзу*, *од њóјзу узеја*, *сас њóјзу* да идемо, *пл'еле смо сас њóјзу*, *за њóјзу зборесмо*, *на њóјзу* немало *теше*, *зад њóјзу* се крило, *љозади њóјзу* има *виница*, *мец'а* ни била *мец'у њóјзу* и *нас ПодрГ*.

в) *Нóјзу ља* *виде*, *со н'óјзу* *биф*, *зад н'óјзу* *камен'*, *н'óјзу ља* *отерал'е*, *у н'óјзу* *гл'едај*, *њóјзу* *га уграбил'е* *ПрекГ*.

Локатив

21. Лична заменица 3. лица јд. ж. р. подложнија је аналитизацији у Гјд. и Лјд. од именица. Разлог таквој склоности може се наћи у присутности дативске и акузативне енклитике, са њиховим синкретизмом у говорима призренско-јужноморавског типа. Флексија личне заменице, даље, ослабљена је и тиме што се она не јавља у синтагми са придевском флексивном конгруентном јединицом која би подржала флексију заменице.

Број примера са очуваним локативним обликом заменице *она* релативно је мали, а примери су потврђени највећим делом у ПодрГ. Сам облик Лјд. подржан је синкретизмом са Дјд., о чему говори партикула *-зи*.

– И *брáт* и *óтац*, *кó(ј)* је *љо н'óјзи*, *ч'е* гу удари по *пл'еч'и*; *јша љо њóјзи* да не се *загуби*, *нема* ни *куч'е* ни *мáч'е љо н'óјзи* ПодрГ.

– *Јшл'е* смо *љо н'óјзи* до *ц'ркве*, *ударíја* *свéкар љо њóјзи* ПрГ.

– *Бија љо њóјзи* у *ред'* ПодгГ.

– Родила сам се *ѿо н'ојзи*, ни се видело *ѿо њојзи*, па *ѿдри ѿо н'ојзи* ЖКГ.

– У ЂГ јављају се напоредо *н'ојзи* и *н'ојзе*:
Свѣ се познава *ѿо н'ојзе*, *ѿрема нојзи* и *ја ЂГ*.

ПОКАЗНЕ ЗАМЕНИЦЕ

22. Склоност показних заменица ка продужавању облика партикулама добро је очувана у свим говорима југозападног дела Косова и Метохије.¹¹

Табела облика показних заменица једнине дата је у т. 42.

23. Показне заменице ни у једном говору анализирани области, осим условно у ЖКГ, нису у потпуности интегрисане у заменичко-придевску парадигму. Неуклапање се огледа у различитим системима показних заменица у којима се моција рода губи у оба броја (Младеновић 2008: 334–335); системима у којима се чува моција рода у једнини, али је нема у множини; системима у којима је моција рода очувана у оба броја (Младеновић 2008: 335–339). Неуклапање се огледа, затим, у обавезности партикуле *-j* (< -и) у Нјд. сва три рода (*овај човек*, *овај жена*, *овој дете*; *оваја жена* итд.) и Нмн. (*овеј*, *овија*, затим у обавезности партикуле *-j* у Гјд. ж. р. (од *овеј жене*) и ОПјд. ж. р. (*овуј жену*), али и настанком низа нових односа основе и наставака – пре свега у говорима северношарпланинског типа.

Једини говор у коме су показне заменице већим делом интегрисане у парадигму осталих заменичких и придевских речи је ЖКГ, у коме је успостављена морфолошка регуларност развијањем односа према типу завршетка у Нјд. (*ѿај дѿн*, *лѿпају онај дѿф*, *ова жена*, *ово моје дете*). У овом говору се, ипак, срећу и слаби трагови са очуваном партикулом и изван м. р. (*онај јело*). У ЖКГ и Гјд. ж. р. обично је без *-j*: О(д) *ѿе јетрве ништа*, *напија се од ове ракије љуте*,

¹¹ У говорима области нема подударности у појављивању појединих партикула. Говори призренско-јужноморавског типа имају партикулу *-j* у Гјд., Дјд. (и у сложеној партикули *-јзи*), у ОПјд., у Нмн. (*овеј људи*, затим у сложеној партикули *-ија – овија*). Ситуација у говорима северношарпланинског типа нешто је другачија, са знатном присутношћу сложене партикуле *-ја* (Младеновић 2008: 333–338).

у Дјд. свих заменичких и придевских речи се јавља формант *-ејзи* (в.т. 5 а), у ОПјд. стабилни су: *го ову́*, на *и́у* вери́гу.

Структурна присутност елемента /-ј-/ у облицима јд. ж. р., којом су показне заменице супротстављене осталим заменицама и придевима, говори да је елемент /-ј-/ различитог порекла у облицима јд. ж. р. показних заменица и јд. ж. р. осталих заменица и придева.¹²

24. Партикула *-зи*, која се од најстаријих времена углавном употребљавала уз демонстративне заменице *сь*, *иѿъ*, *овъ*, *онъ* (Белић 1969: 130), у говорима проучаване зоне опстала је примарно уз Дјд. заменичко-придевске деклинације, али и у облицима множине показних заменица у јужнометохијском делу *ови́за*, *и́и́за*, *они́за* (Младеновић 2008: 336).

Употреба партикуле *-зи* уз Дјд. ж. р. заменичких и придевских речи опште је обележје у свим говорима проучаване области, а део је ширег ареала у коме се ова партикула јавља.

Партикула *-зи* додаје се облицима Дјд. ж. р. (/Гјд./Лјд.) показних заменица и у другим говорима, у којима иначе изван Дјд. ж. р. (/Гјд./Лјд.) клитике личне заменице ове партикуле нема. У мрковићком говору *-зи* се често додаје Дјд. показних заменица и служи за истицање (Вујовић 1969: 245–246). Могуће је да је чешћа употреба партикуле *-зи* уз Дјд. ж. р. (/Дјд./Лјд.) показних заменица у говорима југозападног дела Косова и Метохије траг такве употребе. На снагу употребе партикуле *-зи* уз Дјд. показних заменица упућује и низ присвојних демонстративних заменица изведених из Дјд. с париколом (*о́војзин* / *ове́јзин*, *и́ојзин*/*и́ејзин*, *о́нојзин* / *оне́јзин*), потврђеним и на ширем простору, пре свега говорима призренско-тимочког и косовско-ресавског типа.

У севернометохијским говорима партикула *-зи* јавља се у Дјд. (/Гјд./Лјд.) личне заменице *она* (Букумирић 2001: 223), у Дјд. (/Гјд./Лјд.) показних заменица (Букумирић 201: 223), али не и у Дјд. осталих заменица (Букумирић 2001: 245). Судећи по материјалу М. Букумирића, у севернометохијским говорима код осталих заменица, и када се јаве нови синкретични облици у Гјд./Дјд./Лјд. дативског порекла, они су без партикуле (Букумирић 2001: 229). Иновација употребе партикуле *-зи*, дакле, у говорима југозападног дела Косова

¹² О пореклу елемента /-ј-/ у заменичко-придевској промени јд. ж. р. в. т. 39 а.

и Метохије знатније је снаге од оне која се констатује у околним говорима, укључујући и оне у непосредном суседству.

Датив једнине

25. Док је у облицима показних заменица у говорима призренско-јужноморавског типа југозападног дела Косова и Метохије остварена висока уједначеност, морфолошки односи у систему показних заменица у говорима северношарпланинског типа показују знатну разноликост. У ГГ очувани су старији облици с наставцима *-ој, -ојзу/-ојсу*. СрГ и ПрекГ, међутим, преобликовали су наслеђени морфолошки систем ових заменица развијајући нов однос основе и наставка типа *īáја : īá'ези / īéјзи*. Нови морфолошки тип регуларизација је нетипичног односа основе показне заменице са једнофонемском основом (т-а-ја : т-ој-зи) у морфолошки тип који је преузет из присвојних заменица, са посредовањем финалног елемента *-ја* у обема скупинама заменица (*моја : таја – мој-е-зи : тај-е-зи*).

а) Дјд. ж. р. типа *īóјзи*

– *Овојзи*-жени прџади поскупо, *о́војзи* појџфтино, *о́војзи* сџстри, *о́војзи* гл'џданици, *овојси*-војски, *овојси*-сџстри, *војси* ваке, л'џбот го нџсил'е *īојзи*-војски, *īојси*-жени, *īојзи*-дејки, *онојси*-кучки зџл'е, *онојзи*-сџстри, вџл'и *онојзи*-жени, џе зџбри *онојзи*-жени ГГ.

– *Овојзи* нџмало, *īојзи* дџвојке СрГ.

б) Дјд. ж. р. типа *īóј*

– *Овој*¹³ жџни, *īој* жџни ГГ.

– *Овој* жџне дџца, да и рџч'е *īој* жџне СрГ.

в) Дјд. ж. р. типа *īéјзи*

– *Вџјзи* жџне гу џме Бџшка, *īџјзи* зџве гу дџшл'е брџч'а, нџмој *īџјзи* мац'ушнице, *о́нџјзи* млац'џјзи ПрГ.

– Нџмој да гу кџжеш *īџјзи* сџстре, *о́нџјзи*¹⁴ нџшејзи кџме ЂГ.

¹³ Пример је из народне песме.

¹⁴ М. Стевановић за ЂГ наводи два облика Дјд. заменице ж. р. *о́нај – о́нџјзи* и *о́нојзи* (Стевановић 1950 : 140). У мом материјалу као дијалекатски аутохтон потврђен је само облик *о́нџјзи*.

– *Овѣјзи* гу јавија, *вѣјзи* гу лупна шамар, *иѣјзи* Оч'анке, зашто да зидаш и *иѣјзи*, *иѣјзи* мајке Бог да гу држи душу ПодрГ.

– Па је другак *овѣјзи*, *иѣјзи* постарејзи ч'ерке, све однел'е *онѣјзи* лазарке ПодгГ.

– *Овѣјзи* ћерке дѣте, свекрва *иѣјзи* Вѣјке, вржемо и *иѣјзи* што носи, дошло дѣте *иѣјзи* жѣне, *онѣјзи* нашѣјзи краве, *онѣјзи* Штрпчанке СиГ.

– Син *овѣјзи* старѣјзи, лому погач'у *иѣјзи* девѣјке на главу, мора да плати *иѣјзи* вештице, *онѣјзи* да се роди'у све жѣнске дѣца ЈКГ.

г) Дјд. ж. р. типа *иѣј*

– *Тѣј* жѣне дѣца гу умирав ПрГ.

– Дѣца *иѣј*¹⁵ жѣне ЂГ.

– *Овѣј* уч'итѣлке да гу однесе, *иѣј* жѣне гу се разбол'е муш^ж ПодрГ.

– Испл'ела сѣм *вѣј* постаре ч'ерке пуловѣр, однеси гу *иѣј* друге жѣне, *иѣј* постаре јет'рве дѣца ги умирав'е ПодгГ.

– Изонѣди ги *овѣј* нашѣјзи снаве, да ймоу дѣца *иѣј* Севчанке СиГ.

– Донеле гу фли'е *овѣ* наше ч'ерке ЈКГ.

26. У морфолошком систему заменичко-придевске промене средњег говора показне заменице имају специфичну позицију.

а) Основни облик Дјд. показних заменица због *-ј* на крају основе у СрГ под утицајем је меке заменичке промене, иако је у друге заменице меке заменичке промене у СрГ остварен продор тврде промене (*чијојзи*, а вероватно и *мојзи* < *мојојзи*). Основни модел зависних падежа показних заменица у једнини свих родова у СрГ има елемент */-e-/* на почетку наставка: *оваѣѣа*, *иѣѣѣа* *оваѣму*; *оваѣзи*, *иѣѣзи*, *онаѣзи*. Уопштавање вокала */-e-/* у наставку показних заменица, које се и иначе издвајају из заменичко-придевске парадигме и у другим говорима, може бити подупрто стањем у оближњим западномакедонским говорима у којима је у зависним падежима јединине м. р. и ж. р. у већем делу остварена корелација *овѣго*, *овѣму* : *овѣјзи* (Видоески 1965: 150). Такве корелације нема у СрГ у другим скупинама заменица (*нашега*, *нашемѣ* : *нашојзи*), а нема је ни у говорима призренско-јужноморавског типа југозападног дела Косова и Метохије (*овѣга*, *овѣму* : *овѣјзи*).

¹⁵ У једнинским облицима показних заменица у ЂГ јавља се скоро доследно партикула *-ј*.

б) У опису говора Сретечке жупе М. Павловић (Павловић 1939: 174–175) не наводи Дјд. типа *оваџези*.

Поред типа *оваџези*, у СрГ потврђени су и облици који се срећу у околним говорима: призренско-јужноморавско *овејзи*, *иџези*, *онејзи*, затим облици према ГГ *о̀војзи*, *ѝојзи*, *о̀нојзи*; *о̀вој*, *ѝој*, *о̀ној*.

в) *Оваџези* државе ги је брига, *оваџези* жéне кућа, брат *оваџези*, *оваџези* Вéселке дéца, да дадем *оваџези* ка *иџези* (ћерке), *иџези* мéчке, тéвчиња *иџези* жéне, *онаџези* што ги се слóшило, ги снéмале („убити, учинити да неко није жив“) дéца *онаџези* жéне;

ћерке *овејзи*, *овејзи* Душанке дéца, *иџези* што мóгла, како *онејзи* кэд нéма *иџези* (в. и Павловић 1939: 174);

о̀војзи нéмало, *ѝојзи* дéвојке;

о̀вој жéне дéца, да и рéч'е *ѝој* жéне.

У вишим селима СрГ присутан је и облик Дјд. ж. р. *иџајзи*: *Тајзи*-сестре, *иџајзи* не остáнало. Нису потврђени облици овога типа од других показних заменица.

27. У ПрекГ у Дјд. ж. р. показних заменица развијен је морфолошки тип који се наслања на сретечки однос основе облика зависних падежа показних заменица према Нјд., али са утицајем горанског модела који елиминисае елемент /-e-/ из облика (*овај*+ези > *овајзи* : *овојзи* у ГГ). Елиминисање првог вокала наставка могуће је пошто је носилац граматичког значења заменичко-придевске деклинације партикула *-зи*, која се у северношарпланинским говорима јавља само у Дјд. ж. р. заменичко-придевске парадигме.

Овајзи (: *оваја*) постáројзи, *овајзи* мóјзи сéстри, *иџајзи* жéни, *иџајзи* твóјзи, и *иџајзи* ги рéч'и, *иџајзи* нáшојзи жéни ПрекГ.

Генитив једнине

28. У свим говорима призренско-јужноморавског типа – ако у Гјд. ж. р. показних заменица није продро ОП, генитив има наставак *-еј*, са партикулом *-ј* (< и), осим у ЖКГ, у коме се партикула најчешће не јавља.

Нови синкретизам Гјд./Дјд. са продором дативске форме са партикулом *-зи* у генитив, потврђен је у свим говорима. О склоности показних заменица ка партикулама говори и то што Гјд. ж. р. показних заменица типа *иџези* није необичан ни у говорима у којима су

потврде Гјд. ж. р. осталих придевских заменица са синкретизмом Гјд./Дјд. типа *својзи* ретке или их нема (Подрг, СиГ).

Само се у Подрг и ЋГ јављају нови генитивни облици с наставком *-ејзе*.

С обзиром на то да се елемент */-ej/* јавља и у типу *иџ* и у типу *иџзи*, морфолошки знак за разликовање Гјд. и Дјд. је присуство / одсуство партикуле *-зи*. Ова разлика најчешће опстаје, пошто је основни облик Гјд. показних заменица без партикуле, основни облик Дјд. показних заменица облик с партикулом.

Релативно чешћа употреба форме показних заменица типа *иџзи* / *иџзе* у Гјд. ж. р. од оне У Гјд. ж. р. осталих заменица у призренско-јужноморавским говорима југозападног дела Косова и Метохије, може упућивати на то – с обзиром на својство показних заменица ка партикулама – да је продору облика типа *иџзи* / *иџзе* у Гјд. ж. р. погодовао Гјд. с наставком *-ej*, који се уклапа у структуру датива показних заменица (*овеј* : *овеј-зи*).

а) Гјд. ж. р. типа *иџ*:

– Жéна ми ¹е од *вџ* кúч'е, добíсмо од *вџ* вóјске, ч'ека́л'е не ко(д) *иџ* шúме, до *иџ* сла́ве ПрГ.

– Од *овеј* Ђакóв^фке, да ўзне од *вџ* л'ути́ке, ку(д) *иџ* ђами́је ЋГ.

– Ма́ло код *овеј* сна́ве, ма́ло смо има́л'е стра́ от *веј* кúч'ке, о(д) *иџ* фџ́рбе, о(д) *иџ* кра́ве ни́шта, од *вџ* уч'итџ́л'ке наúч'исмо, и да понéсем вóду *веј* ста́ре жéне, ма́ло о(д) *иџ* раки́е се напíла, јџн шо бíја о(д) *иџ* фами́л'и¹е Подрг.

Три забележена примера са беспредлошким генитивом временског значења у Подрг, с обзиром на усамљеност, вероватно су унети из књижевног језика: И *овеј* године му река Драги́ша, нџма да се íде *вџ* године, сн'џг^к напá *иџ* године двá мџтра Подрг.

У овом значењу је, иначе, у свим говорима југозападног дела Косова и Метохије у употреби беспредлошки ОП временског значења.

– Јџдан од *веј* згра́де, до *вџ* неде́л'е нџ се рабóта, от *вџ* л'ути́ке нџма а́вар, прџде о(д) *иџ* вúне, од *вџ* зџмн'е нџма ч'ени́ца, испл'џла фанџлу о(д) *иџ* прџц'е, искоч'исмо о(д) *иџ* заедни́це, узџсмо сна́шу о(д) *онџ* дóбре кúч'е Подрг.

– Од *овеј* жéне дџте, остáло од *овеј* жéне, íмам дџте од *овеј* жéне, до *овеј* године рабóтáла, нџмам сџно од *овеј* ливáде; да гу доведе до *иџ* бачџн'е СиГ.

б) Гјд. ж. р. типа *īé*:

– Унук ми је од *ové* ч'ерке, о(д) *īé* јетрве ништа, напија се од *ové* ракије љуте, од *ové* куч'е до тебе, имаш ли унуке од *онé* ч'ерке ЖК.

в) Гјд. ж. р. типа *īéјзи*:

– *Ог оvéјзи* ч'е доби'еш, да попијем кафу код *véјзи* жéне, о(д) *īéјзи* јетрве има три дéцу, донéсите *до оvéјзи*, нéма áбер од *онéјзи* којшике ПрГ¹⁶.

– Од *véјзи* л'ивáде, рáзбол'е се од *оvéјзи* ракије ЂГ.

– И о(д) *īéјзи* вóде мéљew три воденице, кáт сáм бíла код *оvéјзи* унóке, óна ми бíла код *véјзи* жéне, узóв од *véјзи* жéне и дадóв *īéјзи* ПодрГ.

– Од *véјзи* јетрве, до *véјзи* сељáнке сéде, трéч'и пúт ку(д) *īéјзи*, да ме узóу о(д) *īéјзи* стрíне ПодгГ.

– Од *оvéјзи* жéне, од *оvéјзи* сéстре, дóша од *оvéјзи* жéне брáт, од *оvéјзи* снáше брáт, узéла сам од *véјзи* да плéтем; штó, бéдо, *ог оvéјзи* СиГ.

– *Ког оvéјзи*, ку(д) *īéјзи* да ч'утиш, од *оvéјзи* жéне узíма млéко, од *онéјзи* н'íве, према *оvéјзи* девојке нéма беч'áр ЖК.

г) Гјд. ж. р. типа *īéјзе*:

– Од *оvéјзе* н'íве отидó у дрúгу, од *véјзе* старéје сéстре, ко(д) *īéјзе* цáркве у Óч'у Гол'éму, зáшто ку(д) *īéјзе* винице ПодрГ.

– Мóгу да плáтим од *véјзе* пéнзије, од *оvéјзе* пекарé ЂГ.

Локатив једнине

29. Ако у Лјд. није продро ОП, јавља се више морфолошких типова, у којима се уочава синкретизам са Дјд.

а) Лјд. ж. р. типа *īéј*:

– Па ме úдри по *véј* рúке, па да се тúцам по *īéј* држáве, ч'е ме се уч'íни према *īéј* вóл'е ПрГ.

– Немáло тóј по *īéј* држáве ЂГ.

– Према *оvéј* крáве, íде нéшто по *īéј* кáце, да ме удáри по *véј* рúке, свé ме измáстила по *véј* рúке, по *véј* нóге да ми исíпе вријáну

¹⁶ За ПрГ в. и примере у Реметић 1996: 494.

вóду, по *īéj* Приштíне не вúкл'е, рабóтала према *īéj* снáге, ч'ека не при *īéj* кúч'е ПодрГ.

– Према *véj* глáве и кáпа, по *véj* л'ивáде нéма ПодгГ.

– По *ové* Србíје íма лопóви ЖКГ.

б) Лјд. ж. р. типа *īéjзи*:

– Ч'е се омóкри по *véjзи* кíше; према *īéjзи* ладнóч'е, вóј нéје нíшто, ме носíл'е по *īéjзи* н'íве ПрГ.

– Íма по *véjзи* бáшч'е дајкíне, према *īéjзи* зíме, по *īéjзи* рéке ловíја рíбе, немáло јарабíце по *īéjзи* л'ивáде ПодрГ.

– По *véjзи* глáве да се лúпа, према *īéjзи* девојке и бéч'ар трéба да бíне, íди тражи по *īéjзи* н'íве ПодгГ.

– Према *īéjзи* мúке, по *онéjзи* бачéн'е СиГ.

– Ни према *ovéjзи* Дáнке, по *īéjзи* држáве имáло рáтове, имáло куко́љ по *īéjзи* ч'ени́це ЖКГ.

в) Лјд. ж. р. типа *īéjзи*:

Према *īéjзе* вóјске, н'íна нíшта ЂГ.

Акузатив / општи падеж једнине

30. У говорима југозападног дела Косова и Метохије у судбини Ајд./ОПјд. ж. р. показних заменица постоји јасна подела између говора призренско-јужноморавског и северношарпланинског типа.¹⁷

а) У свим призренско-јужноморавским говорима очуван је старији морфолошки тип, са јављањем партикуле: *овúј*, *īúј*, *онúј*. Изузетак је ЖКГ, у коме се партикула среће ретко. Ретки примери без партикуле *-ј* бележени су у ПодрГ и ПодгГ.

Нови синкретизам са ширењем дативске форме показних заменица у акузативну – присутан у делу говора у ОП заменице *она* (в. т. 18–20) – није потврђен.

– Искоч'ило му на *вúј* рúку, у *вúј* вóду, сáс *овúј* нóгу, свé на *īуј* кúч'у, свé се óсуши *вúј* годíну, за *īуј* постáру јетáрву ПрГ.

– Ка сéг *вúј* сáлу, ако фће *овúј* тóрбу, *вúј* годíну ч'е доц'ем, у *īуј* кн'íгу, донéсемо *ону*-зéмн'у ПодрГ.

– Над *вúј* марáму цéдиш, прббаш *вúј* погáч'у, на *īуј* здрављíцу, истерáмо *īуј* гламњíцу, и посл'ен *ону* пшени́цу ПодгГ.

¹⁷ Више о Дјд. ж. р. показних заменица в. у Младеновић 2008: 339.

– Од *овуј* годину, с *овуј* покривачу, *овуј* гу ружим, у *вуј* жућу, процеди *иуј* воду, у *онуј* цркву СиГ.

– У *ову* другу куч'у, од *ову* ч'ерку, за *ову*, до *ову*, на *иу* веригу, *узу* *иу* јабуку, имаше *ону* машину ЈКГ.

б) У говорима северношарпланинског типа у ОПјд. ж. р. јављају се различити облици.

б₁. У СрГ је формирано више облика ОПјд. ж. р.: ос *ијаа* жена, да виђим *ијау* краву. Разлика у облицима настала је као резултат општег колебања у ОПјд. ж. р. именских речи у СрГ, насталог морфолошким ширењем наставака са западномакедонском рефлексацијом назалног вокала задњег реда (виђим *ста́ра* жена), али и чувањем органског рефлекса српскога типа у овом говору (ви́кни ма́јку, мо́у по́стару *ће́рку*). Облици ОПјд. *оваа* / *овау*, *ијаа* / *ијау*, *онаа* / *онау* настали су различитим морфолошким обележавањем основе ж. р. *ија-*.

Пред *оваа*-црква, у *оваа* расолница, у *ијаа* дупка, по́ток до *ијаа* ливада, зад *ијаа* кошара, сом ви́деф *ијаа*-жена, оз *онаа* јетрва, оз *овау* снау, за *овау* о́фцу, зад *овау* (жену), оз *онау* да идеш СрГ.

б₂. Због западномакедонске рефлексације назалног вокала у ГГ изједначени су ОПјд. ж. р. и Нјд. ж. р. (Младеновић 2001: 115–116).

б₃. У ПрекГ ОПјд. ж. р. показних заменица у свему је уклопљен у заменичко-придевску деклинацију, са продором дативске форме и морфологизацијом уношењем обележја ОПјд. ж. р.:

О(д) *овајзу*, ви́деф *вајзу* жéну, со *ијајзу* жéну сом зéла, за *ијајзу*-жéну, пред *овајзу* жéну, ви́деф *ијајзу* ПрекГ.

ЗАКЉУЧНЕ НАПОМЕНЕ

31. Степен очуваности флексије у говорима југозападног дела Косова и Метохије различит је у зависности од припадности говора призренско-јужноморавском или северношарпланинском типу, затим од граматичког броја. Флексија је боље очувана у говорима призренско-јужноморавског типа. У једнини је број облика већи него у множини.

Флексија је најбоље очувана у једнини а-деклинационог обраца именица.

У говорима југозападног дела Косова и Метохије у заменичко-придевској деклинацији ж. р. јд. уочавају се две тенденције, иначе

присутне у косовско-ресавским и призренско-јужноморавским говорима:

а) Тенденција у којој се морфолошка средства из именица шире у заменичко-придевску деклинацију (пре свега ширењем дативског наставка *-е*: *одне́си на́ше сéстре*);

б) тенденција стварања новог синкретизма Гјд./Дјд./Лјд. ж. р., са уопштавањем именичког *-е* или уопштавањем заменичко-придевског дативског наставка *-ејзи* (без или са морфолошким адаптацијама).

У говорима призренско-јужноморавског типа на југозападу Косова и Метохије старији однос у флексији Гјд. (од *на́ше сéстре*), Дјд. (*на́шејзи сéстре де́ца*) и Лјд. (по *на́ше кúч'е*), иако нападнут новим синкретизмом дативског порекла (од *на́шејзи сéстре – на́шејзи сéстре де́ца – по на́шејзи кúч'е*), и даље представља основно обележје заменичко-придевске деклинације.

Ширење новог синкретичног облика заменичко-придевског дативског порекла у Гјд./Дјд./Лјд. у заменичко-придевској деклинацији у призренско-јужноморавским говорима југозападног дела Косова и Метохије веће је снаге од онога које се констатује у било ком другом српском говору. О снази иновације у говорима посматране зоне сведочи и то што је иновација синкретизма типа *њóјзи* захватила не само заменицу *óна* већ и остале заменице, које у другим говорима – који иначе знају за нови синкретизам заменице *óна* – остају изван таквог синкретизма.

32. Судаћећи по облицима новог синкретизма у јд. ж. р. заменичко-придевске деклинације југозападног дела Косова и Метохије, у коме доминирају облици дативског порекла (*њóјзи, на́шејзи, њóјзи́нејзи*), овај падеж има најачу позицију у морфолошком систему у овом делу деклинације заменичких и придевских речи. Разлоге за овакво ширење дативског облика треба тражити у морфолошкој стабилности флексивног датива на ширем српско-македонском ареалу чији су део говори анализиране зоне, али и истовременог ширења аналитизма у Гјд. и Лјд., чиме је позиција ових падежа ослабљена.

33. Ако у Гјд. није продро ОПјд., поред доминантног облика на *-е* (да *úзне од ње́јóве же́не*), јављају се облици дативског порекла као део новог синкретизма Гјд./Дјд./Лјд.

34. У А/ОПјд. ж. р. заменичко-придевске деклинације стабилан је наслеђени наставак -у (њ^у, м^оју, њ^ојну, нек^оју). И овај падеж, међутим, претрпео је измене у правцу ширења дативског облика, са претежном тенденцијом избегавања новог синкретизма Дјд. и А/ОПјд. морфологизацијом дативског облика морфолошком ознаком за А/ОПјд. (њ^ојзу, м^ојзу). Продор дативског облика у А/ОПјд. мањег је обима, пошто захвата само заменицу *она*, осим у ПрекГ, у коме нови морфологизовани облик ОПјд. дативског порекла заменичко-придевске деклинације захвата све заменице. Иновација ширења дативског облика у А/ОПјд. личне заменице *она* у говорима призренско-јужноморавског типа, подстакнута синкретизмом дативско/акузативне енклитике заменице *она* – *ју*, има паралелу са појавом оваквог новог синкретизма у говорима косовско-ресавског и мањим делом призренско-тимочког типа.

35. Ијд. је у свим говорима анализираним зоне замењен аналитичким конструкцијама. Судаћи по окамењеним облицима прилошког типа у Ијд., потврђеним само у говорима призренско-јужноморавског типа, у овом падежу уопштен је наставак -ом: *војником* к^от с^ам б^ија; *девојком* с^ам пл' ^ела, и *девојком* и с^нашом; *зграв^ицом* се в^ика на св^адбу (Младеновић 2004: 226).

На прилошки карактер употребе облика Ијд. у оваквим примерима упућује немогућност употребе придевске речи уз ове именице.

36. Док је синкретизам Гјд./Дјд./Лјд. именица а-деклинационог обрасца у говорима призренско-јужноморавског типа доследан – са уопштеним наставком -е (*ж^ене, с^ес^тре, ^азде, ^иаше*), уколико у Гјд. или Лјд. не продире аналитизам, у заменичко-придевској деклинацији среће се више наставака ових падежа (*м^оје / м^ојзи / м^ојзе / м^ојеј*). У оваквом новом синкретизму заменичко-придевске деклинације преузима се структурни модел именичког синкретизма, и то употребом заменичког облика који конгруира са једним од синкретичних падежа. Нови синкретизам Гјд./Дјд./Лјд. ж. р. заменичко-придевске деклинације сведочи о томе да је наслеђена дистрибуција падежних граматичких морфема заменичких и придевских речи делимично промењена, али не у потпуности преобликована. Наиме, у говорима југозападног дела Косова и Метохије нити је ширење дативског облика (*н^ашејзи, с^ти^арејзи*) у Гјд. и Лјд. изразито истисло основне облике ових падежа (од *н^аше*, до *с^ти^аре*; *и^о н^аше, ^ирема с^ти^аре*), нити је синкретизам Гјд./Лјд. (*н^аше, с^ти^аре*) знатније ушао у дативски облик. О стабилности морфолошког обележавања Гјд. ж.

р. придевско-заменичке деклинације, на пример, говори поновна морфологизација и елиминација синкретизма насталог ширењем дативског у генитивни облик у ПодрГ: *од њџзи > од њџзе* (: *од ње*) Оваква морфологизација, међутим, није захватила све говоре, пошто у граматичким системима говора анализираних зоне делују дивергентне законитости, настале у резултату контакта различитих дијалекатских система.

37. После уопштавања наставка меке промене у Гјд. именица а-деклинационог обрасца у говорима у којима је опстао флексивни Гјд. им. на -а (*од Милице, од жéне*) подржан је већ постојећи синкретизам Дјд. и Лјд. им. а-, ја-основе уопштавањем наставка тврдих основа у свим говорима призренско-јужноморавског типа проучаване зоне. Овакво успостављени нови синкретизам Гјд./Дјд./Лјд. именица с наставком -е подстакао је и нови синкретизам у заменичко-придевској деклинацији јд. ж. р., који се по неким својствима приближава ситуацији у косовско-ресавским говорима.

У ГГ, у коме се у неким предлошко-падежним конструкцијама одржао Гјд. именица а-деклинационог обрасца, у заменичко-придевској деклинацији потврђен је само облик на -е. Пошто је у овом говору у Дјд. а-именичке деклинације уопштен наставак -и (*сéсџри, óфџи*), а Лјд. потпуно замењен ОПјд., није било услова за стварање новог синкретизма.

Судећи према малобројним примерима очуваног Гјд. именица а-деклинационог обрасца и Гјд. ж. р. заменичко-придевске деклинације у генитиву заклетве, и у ПрекГ у Гјд. уопштен је наставак -е (Жими *гúшице маѿéрине*).

38. Уопштавање елемента /-е-/ у наставку Дјд. заменичко-придевске деклинације остварено је у свим говорима призренско-јужноморавског типа југозападнoг дела Косова и Метохије (*нашејзи, кáквејзи, сѿáрејзи*). Овај елемент стабилизovan је у Гјд./Дјд./Лјд. ж. р., независно од тога да ли се синкретизам заснива на уопштавању наставка -е или наставка -ејзи.

Уопштавање /-е-/ у наставку Дмн. -ема (*нашема* људима, *нашема* женама, *нашема* говедима, *нашема* децама, *нашема* браћима) у говорима југозападнoг дела Косова и Метохије део је ширег уопштавања /-е-/ у заменичко-придевској парадигми оба броја.¹⁸

¹⁸ Уп. са сличним стањем у призренско-тимочким и косовско-ресавским говорима (Павловић 1970: 86; Букумирић 2003: 246; Јовић 1968: 125).

Оваквог уопштавања, додуше недоследног пошто је ситуација у појединачним говорима проучаване зоне различита, у оквиру општег смањења броја облика у множини, општемножинска *-e* форма јавља се и у Нмн.: *наше мџи, наше жџе, наше сџла, наше дџца*.

Одговор на питање о пореклу, разлозима и механизмима уопштавања елемента */-e-/* у наставцима заменичко-придевске деклинације на већем простору косовско-ресавских, призренско-тимочких али и дела македонских говора, није ни мало једноставан. У процесу елиминације двојности наставака тврђих и меких промена, затим преобликовања у парадигми одређенога вида, замађљени су и полазни систем и дистрибуција наставака. Накнадни процеси анализације додатно су трансформисали наслеђени систем, тако да су могућа различита решења, тим више што је наслеђени систем палаталних сугласника редукован очвршћавањем дела јединица. Отуд се може пре говорити о општој сродности у резултатима у оквиру појединих иновација него о идентичној еволуцији у оквиру ширег ареала.¹⁹

39. Корелација наставака Дјд. ж. р. именица а-деклинације и заменица / придева ж. р., са ширењем именичког наставка у заменичко-придевску деклинацију, остварује се и у говорима југозападног дела Косова и Метохије.

а) У говорима призренско-јужноморавског типа, у којима је у Дјд. именица уопштено *-e*, у Дјд. заменичко-придевске промене јавља се именички наставак *-e* (д^ади наше стр^ине) или се елемент */-e-/* налази у наставку *-ejzi*, тако да не треба искључити допринос именичког наставка *-e* у Дјд. у уопштавању заменичко-придевског *-ejzi*. У облицима типа *нашеejzi* наставак упућује на дативско/локативски наставак меке заменичке промене, са чувањем наставка *-ej* (< *-ei*, **tojei*), проширен на све заменице. Уопштено *-ejzi*, такође, може бити траг ширења тврде промене старог одређеног вида придева Дјд./Лјд. ж.р. (**nověi*) (Белић 1969: 146). Није искључено, дакле, да се у уопштеном наставку *-ejzi* налазе заправо трагови обе промене.

На овакву могућост, а не на додавање партикуле *-zi* на дативски заменичко-придевски облик настао наслањањем на именички наставак *-e*, упућује чињеница да се елемент */-j-/* у наставку јавља само у Дјд. (са каснијим ширењем дативског облика новим синкретизмом

¹⁹ О различитим објашњењима појединих иновација у поменутом ареалу види у: Ивић 1994: 223–224; Пецо–Милановић 1968: 338; Марковић 2000: 154.

у Гјд. и Лјд.), док га нема у Гјд., Лјд., Ајд./ОПјд. Овакав распоред елемента /-j-/ у једнинској деклинацији свих заменица, осим у показницама у којима се уопштава партикула у свим облицима једнинске деклинације, упућује на различито порекло /-j-/ у парадигми показних заменица и осталих заменица и придева.

б) У ГГ и ПрекГ, у којима у Дјд. именица уопштено *-и*, у Дјд. заменичко-придевске деклинације јавља се *-ојзи*.

Морфемска подударност дативског именичког и дативског заменичко-придевског наставка остварује се и када се у Дјд. заменичко-придевске деклинације јавља именички наставак: *Дава моје ћерке* : *Дава моји ћерки*.

в) Корелација дативског наставка јд. ж. р. именица и дативског наставка јд. ж. р. заменица и придева остварује се највећим делом на ширем српско-македонском ареалу око говора југозападног дела Косова и Метохије. Ближи и даљи говори призренско-тимочког типа у којима је датив остао изван аналитизације знају за однос *-е* : *-е* (Павловић 1970: 81, 84; Богдановић 1987: 167, 181; Тома 1998: 304; Јуришић 2005: 305; Марковић 2000: 154), затим говори косовско-ресавског типа (Букумирић 2003: 245, Симић 1972: 345, Јовић 1968: 124, Радић 1990: 28), говори западне и северозападне Македоније (Видоески 1965: 144, 150–151, 166, 167, 176).

У говорима наведеног ареала доследност корелације највећа је у северним, северозападним и западним македонским говорима, затим у призренско-тимочким говорима, док се у косовско-ресавским некада јављају напоре облици типа *овејзи* / *овојзи* (уп. Јовић 1968: 124).

Интересантна је корелација именичког наставка и заменичко-придевског наставка Дјд. ж. р. у македонским говорима у којима аналитизам није захватио датив. За говоре југозападног дела Косова и Метохије од значаја је да се датив среће у северном, западном и северозападном делу Македоније (Видоески 1968: 175–179), оном делу који је територијално уз српске говоре југозападног дела Косова и Метохије. У овом српско-македонском ареалу, у Дјд. именица а-деклинационог обрасца уопштена су два наставка: *-е* и *-и*. Наставак *-е* среће се у македонским говорима уз српске говоре проучаване зоне, али и јужније према Охридском и Преспанском језеру (Видоески 1965: 176). У полошким говорима у дативу уопштен је наставак *-и*, који се завршава у два говора југозападног дела Косова и Метохије – ГГ и ПрекГ. У облицима Дјд. ж. р. заменичко-придевске

деклинације у македонским говорима уочава се висока доследност односа овејзи жене и овојзи жени (Видоески 1965: 144, 145, 150–151, 166; види и карту 21). Док је у западномакедонским говорима у већем делу остварена корелација овего, овему : овејзи (Видоески 1965: 150), такве корелације нема у српским говорима призренско-јужноморавског типа на југозападу Косова и Метохије (овога, овому : овејзи).

г) У свим говорима југозападног дела Косова и Метохије, без обзира на типолошку припадност, осим у Гјд./Дјд./Лјд јд. ж.р. заменичко-придевске деклинације, у једнини је очувана стабилност у судбини вокала наставка у зависности од природе претходног сугласника. У говорима који су предмет овог истраживања у једнини м. р. остаје стабилна дистрибуција *-oīa/-eīa*, *-ому /-ему*, тако да нема иновација косовско-ресавског типа *овем* *ђаку*, у *онем* *рату* (Пецо-Милановић 1968: 336, 337).

40. Партикула *-зи* јавља се у Дјд. ж. р. заменичко-придевске деклинације, независно од тога да ли се уопштава наставак *-ејзи* или наставак *-ојзи*. Док се у Дјд. ж. р. јавља и ређи наставак *-е*, у Дјд. заменице *она* стабилизован је искључиво облик с партикулом *-зи*, без обзира на то да ли је очуна старина *њѐјзи* или је остварена иновација *њојзи*. На овај начин партикула *-зи*, као део наставка *-ејзи*, *-ојзи* постаје маркантно обележје Дјд. заменичко-придевске деклинације. Стабилност партикуле *-зи* у наставку *-ејзи / -ојзи* у говорима анализиране зоне и отпорност на дативску морфологизацију продором *-е* у партикулу, део је ареала који чине северозападни и западни македонски говори у којима партикула *-зи* (*овејзи / овојзи*) најчешће остаје²⁰ (Видоески 1965: 150–151) изван продора дативског именичког *-е*.

Продор облика типа *њојзе*, *овејзе* у Дјд. потврђен је само у ЋГ, и то као факултативна форма. Нема је ни у јужнокосовском говору, иако се овакав облик бележи у јањевском говору (Павловић 1970: 81, 84), који се територијално али и типолошки не удаљава много од говора јужнога Косова.

Облици Дјд. с наставком *-ези / -езе*, поред *-ејзи / -ејзе*, потврђени на различитим тачкама призренско-тимочких (Јуришић 2005:

²⁰ Има, међутим, и у овим говорима спорадичног продора *-е* (Видоески 1965: 150–151).

305, 307), косовско-ресавских (Јовић 1968: 124) и западних и северних македонских говора (Видоески 1965: 135, 144), нису својство ни једног говора анализираних зоне. Слаби трагови додавања партикуле *-зи* на облик Гјд./Дјд./Лјд., када настаје нови наставак *-ези*, потврђени су само у ПодрГ, и то само од заменице *сва́ка* (*сва́кези*). И у овом говору у овој заменици доминирају потврде типа *сва́кејзи*.

Осим у ЂГ, у коме се у Дјд. ж. р. поред *њо́јзи* јавља и облик *њо́јзе*, у осталим говорима анализираних зоне потврђено је само *њо́јзи* / *ње́јзи*.

Само порекло облика *њо́јзе*, присутног у призренско-тимочким и косовско-ресавским говорима²¹, али и у граничним говорима Македоније (Видоески 1965: 136, 167), резултат је превирања у Дјд. ж. р. придевских речи, па је отуд у неким говорима присутно двојство облика с партикулом (*њо́јзи* : *њо́јзе*), али истовремено и облика са партикулом и без ње. За оближње македонске говоре који чувају флективни датив једнине, а са којима су говори проучаване области на југозападу Косова и Метохије били у одређеним контактима, карактеристично је јављање Дјд. ж. р. придевских и заменичких речи по правилу с партикулом *-зи/-зе*. Одсуство Дјд. ж. р. са заменичко-придевским наставком без партикуле, односно њихово ретко појављивање које доводи у питање њихову стабилност у морфолошком систему, део је ареала који чине говори југозападног дела Косова и Метохије, затим северни, северозападни и западни македонски говори. Северна ивица ареала у коме се Дјд. ж. р. по правилу јавља са партикулом (*на́шејзи* / *на́шојзи*, *си́арејзи* / *си́аројзи*) је ЂГ, пошто се већ у непосредном суседству у северној Метохији у Гјд./Дјд./Лјд. ж. р. јављају облици *њо́јзи*, *њо́јзе*, *њози* (Букумирић 2003: 345) од личне заменице *она*, док су Гјд./Дјд./Лјд. осталих заменица и придева чешћи с наставком *-е*, рећи с наставком *-ој* (Букумирић 2003: 245).

²¹ Белић 1905: 282, Павловић 1970: 81, Богдановић 1987: 167, Жугић 2005: XXI, Тома 1998: 304, Јуришић 2005: 305, 307; Букумирић 2003: 223, 245, Симић 1972: 345.

ТАБЕЛЕ ЗАМЕНИЧКО-ПРИДЕВСКЕ ДЕКЛИНАЦИЈЕ ЈД. Ж. Р.

41. Табела облика заменичко-придевске деклинације јд. ж. р.

а) Призренско-јужноморавски говори

Генитив	Датив	Локатив	А/ОП
<u>ОСНОВНИ ОБЛИК</u> <i>ва́ше</i> (сви говори)	<u>ОСНОВНИ ОБЛИК</u> <i>ва́шејзи</i> (сви говори)	<u>ОСНОВНИ ОБЛИК</u> <i>ва́ше</i> (сви говори)	<i>ва́шу</i> (сви говори)
<i>ва́шејзи</i> (сви говори, осим СиГ)	<i>ва́ше</i> (сви говори)	<i>ва́шејзи</i> (сви говори, ретко у ПодгГ и СиГ)	
<i>ва́шејзе</i> (ПодгГ, ЂГ)	<i>ва́шеј</i> (ПодгГ, СиГ)	<i>ва́шејзе</i> (ЂГ)	
<i>мо́јзи</i> (сви говори)	<i>ва́шејзе</i> (ЂГ)	<i>мо́јзи</i> (сви говори, ретко у ПодгГ)	
<i>мо́јзе</i> (ПодгГ, ЂГ)	<i>мо́јзи</i> (сви говори)	<i>мо́јзе</i> (ЂГ)	
= ОП	<i>мо́јзе</i> (ЂГ)	= ОП	

б) Северношарпланински говори

Генитив	Датив	Локатив	А/ОП
<i>ва́ше</i> (ГГ)	<u>ОСНОВНИ ОБЛИК</u> <i>ва́шојзи</i> (сви говори)	= ОП	<i>ва́ша</i> (ГГ)
= ОП	<i>ва́шој</i> (ГГ, СрГ)		<i>ва́ша</i> / <i>ва́шу</i> (СрГ)
	<i>ва́ши</i> (ГГ, ПрекГ)		<i>ва́шојзу</i> (ПрекГ)
	<i>ва́шејзи</i> (СрГ)		
	<i>мо́јзи</i> (сви говори)		

42. Табела облика јд. показних заменица

а) Призренско-јужноморавски говори

Генитив	Датив	Локатив	А/ОП
<u>ОСНОВНИ ОБЛИК</u> (о)вѐј, шѐј, онѐј (сви говори)	(о)вѐј, шѐј, онѐј (сви говори)	<u>ОСНОВНИ ОБЛИК</u> (о)вѐј, шѐј, онѐј (сви говори)	<u>ОСНОВНИ ОБЛИК</u> (о)вѹј, шѹј, онѹј (сви говори)
(о)вѐјзи, шѐјзи, онѐјзи (сви говори)	<u>ОСНОВНИ ОБЛИК</u> (о)вѐјзи, шѐјзи, онѐјзи (сви говори)	(о)вѐјзи, шѐјзи, онѐјзи (сви говори)	овѹ, шѹј, онѹј /овѹј, шѹј, онѹј (ЈКГ)
(о)вѐјзе, шѐјзе, онѐјзе (Подрг, ЂГ)	(о)вѐјзе, шѐјзе, онѐјзе (ЂГ)	(о)вѐјзе, шѐјзе, онѐјзе (ЂГ)	
(о)вѐј, шѐј, онѐј / (о)вѐј, шѐј, онѐј (ЈКГ)			
= ОП		= ОП	

б) Северношарпланински говори

Генитив	Датив	Локатив	А/ОП
= ОП (сви говори)	<u>ОСНОВНИ ОБЛИК</u> о̀војзи, ш̀ојзи, о̀нојзи (ГГ)	= ОП (сви говори)	<u>ОСНОВНИ ОБЛИК</u> о̀ваја, ш̀аја, о̀наја (ГГ)
	<u>ОСНОВНИ ОБЛИК</u> о̀ва̀ези, ш̀а̀ези, о̀на̀ези (СрГ)		<u>ОСНОВНИ ОБЛИК</u> о̀ваа, ш̀аа, о̀наа / о̀вау, ш̀ау, о̀нау (СрГ)
	<u>ОСНОВНИ ОБЛИК</u> о̀вајзи, ш̀ајзи (ПрекГ)		<u>ОСНОВНИ ОБЛИК</u> о̀вајзу, ш̀ајзу (ПрекГ)
	о̀вој, ш̀ој, о̀ној (ГГ, СрГ)		
	о̀вејзи, ш̀ејзи, о̀нејзи (СрГ)		
	о̀војзи, ш̀ојзи, о̀нојзи (СрГ)		
	ш̀ајзи (СрГ)		

43. Табела облика личне заменице *она*

а) Призренско-јужноморавски говори

Генитив	Датив	Локатив	А/ОП
њé (сви говори)	њóјзи (сви говори)	њóјзи (сви говори, осим у СиГ)	њý (сви говори)
њóјзе (ПодрГ, ЂГ)	њóјзе (ЂГ)	њóјзе (ЂГ)	њóјзу (ПодрГ, ЈКГ)
њóјзи (ЈКГ, ПодрГ, ЂГ)	њéјзи (ретко у ПодрГ)		њó(ј) (ЈКГ)
= ОП		= ОП	

б) Северношарпланински говори

Генитив	Датив	Локатив	А/ОП
= ОП	<u>ОСНОВНИ ОБЛИК</u> њéјзи (ГГ)	= ОП	њá (ГГ)
	<u>ОСНОВНИ ОБЛИК</u> њóјзи (СрГ, ПрекГ)		њá / њý / њáу (СрГ)
	њóјзи (ГГ)		њóјзу (ПрекГ)
	њéјзи (СрГ)		

Литература

Белић 1905: Белић, Александар (1905). *Дијалектѝ и источне и јужне Србије*. Изабрана дела Александра Белића. Девети том. Београд 1990: Завод за уџбенике и наставна средства.

- Белић 1969: Белић, Александар (1969). *Историја српскохрватског језика. Књ. II св. I: Речи са деклинацијом*. Београд: Научна књига.
- Богдановић 1987: Богдановић, Недељко (1987). *Говор Алексиначког Поморавља*. Српски дијалектолошки зборник XXXIII. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ.
- Букумирић 2003: Букумирић, Милета (2003). *Говори северне Метихије*, Српски дијалектолошки зборник L. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ.
- Видоески 1965: Видоески, Божидар (1965). *Формије на земенкије (историја и географија)*. У: Божидар Видоески, Дијалектите на македонскиот јазик. Том 3. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите, 1999, 127–174, 52 карте.
- Видоески 1968: Видоески, Божидар (1968). *Дативна форма кај именкије*. У: Божидар Видоески, Дијалектите на македонскиот јазик. Том 3. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите, 1999, 157–179.
- Жугић 2005: Жугић, Радмила (2005). *Речник јовора јабланичког краја*, Српски дијалектолошки зборник LII. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик.
- Ивић 1994: Ивић, Павле (1994). *Српскохрватски дијалекти. Њихова структура и развој*. Целокупна дела, III. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Јовић 1968: Јовић, Душан (1968). *Трсенички јовор*. Српски дијалектолошки зборник XVII. Београд: Институт за српскохрватски језик.
- Јуришић 2005: Јуришић, Марина (2005). *Систем личних заменица у јужном јојасу јузноморавских јовора*. Нови Сад: Зборник Матице српске за филологију и лингвистику XLVIII/1–2, 299–318.
- Марковић 2000: Марковић, Јордана (2000). *Говор Зайлања*, Српски дијалектолошки зборник XLVII. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик.
- Младеновић 2001: Младеновић, Радивоје (2001). *Говор шарљанинске жупе Гора*. Српски дијалектолошки зборник XLVIII. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ.
- Младеновић 2004: Младеновић, Радивоје (2004). *Дијалекатска диференцијација српских јовора на југозападу Косова и Метихије*, Зборник радова са научног скупа „Живот и дело академика Павла Ивића“, Суботица – Нови Сад – Београд: Градска библиотека Суботица – Српска академија наука и уметности – Филозофски факултет у Новом Саду – Народна библиотека Србије – Матица српска – Институт за српски језик САНУ, 209–249.

- Младеновић 2005: Младенович, Радивое (2005). *Говори трех мусульманских этнокультурных групп на юго-западе Косово и Метохии*. У: Языки и диалекты малых этнических групп на Балканах. Санкт-Петербург – Мюнхен: Институт лингвистических исследований РАН, Vebliion Verlag, 52–82.
- Младеновић 2008: Младеновић, Радивоје (2008). *Показне заменице на јуџозајагу Косова и Мејџохије*. У: Зборник Института за српски језик САНУ I – посвећено др Драгу Ћупићу поводом 75-годишњице живота. Београд: Институт за српски језик Српске академије наука и уметности, 329–342.
- Младеновић 2008а: Младеновић, Радивоје (2008). *Заменичке енклиџике у срџско-македонском џојраничју*, У: Српски језик у (кон)тексту. Зборник радова са научног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу 26. и 27. октобра 2007. године. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет Крагујевац, Скупштина Града Крагујевца, 327–343.
- Павловић 1939: Павловић, Миливој (1939). *Говор Срејџечке жуџе*. Српски дијалектолошки зборник VIII. Београд: Српска Краљевска академија.
- Павловић 1970: Павловић, Миливој (1970). *Говор Јањева*, Нови Сад: Матица српска.
- Пецо–Милановић 1968: Пецо, Асим и Милановић, Бранислав (1968). *Ресавски џовор*. Српски дијалектолошки зборник XVII. Београд: Институт за српскохрватски језик.
- Радић 1990: Радић, Првослав (1990). *Црџице о џовору села Мрче у Куришумлијском крају*. Српски дијалектолошки зборник XXXIV, Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ, 5–74.
- Реметић 1996: Реметић, Слободан (1996). *Срџски џризренски џовор I*. Српски дијалектолошки зборник XLVII. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ.
- Симић 1972: Симић, Радоје (1972). *Левачки џовор*. Српски дијалектолошки зборник XIX. Београд: Институт за српскохрватски језик САНУ.
- Стевановић 1950: Стевановић, Михаило (1950). *Ђаковачки џовор*, Српски дијалектолошки зборник XI. Београд: Српска академија наука – Институт за српски језик.
- Тома 1998: Тома, Пол-Луј (1998). *Говори Ниша и околних села*, Српски дијалектолошки зборник XLV, Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик.
- Харалампиев 2001: Харалампиев, Иван (2001). *Историческа граматика на българския език*. Велико Търново: Фабер.

Résumé

Radivoje Mladenović

DECLINAISON DES PRONOMS FEMININS AU SINGULIER DANS
LES PARLERS DU SUD-OUEST DU KOSOVO ET DE LA METOCHIE

Dans la présente étude nous analysons les formes de la déclinaison des pronoms féminins au singulier dans les parlers du Sud-Ouest du Kosovo et de la Métochie.

Dans les limites de la zone étudiée, on distingue deux corpus dialectiques:

a) Celui de Prizren - Sud de la Morava, qui présente dans la déclinaison des pronoms féminins au singulier certaines formes nouvelles caractéristiques des parlers du type Kosovo – Resava;

b) celui du Nord de la montagne Šara, dans lequel n'apparaissent pas ces nouvelles formes.

Nous étudions s'il existe ou non analogie morphologique entre les formes des substantifs féminins au singulier et celles des pronoms et adjectifs s'accordant avec eux (dadi stare žene : dadi starejzi žene / dadi starj ženi : dadi starojzi ženi : dadi starojzi žene; ot stare žene : ot starejzi žene : ot starejze žene / ot staru ženu).

En analysant les relations morphologiques dans la déclinaison des pronoms nous avons accordé une attention particulière au nouveau phénomène d'assimilation des formes du génitif fém.sing./datif fém.sing./locatif fém.sing., la forme du datif à particule s'étendant au génitif sing. et au locatif sing., ainsi qu'au phénomène d'assimilation du datif sing. et accusatif sing./ cas régime avec la forme du datif qui s'étend à l'accusatif.